



**Vlaamse  
OUDERENRaad**

# Memorandum 2019

---

Voor de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen

**13 juni 2018**

Vlaamse Ouderenraad vzw — Broekstraat 49-53 — 1000 Brussel — [www.vlaamse-ouderenraad.be](http://www.vlaamse-ouderenraad.be)

## Inhoud

<b>Inleiding.....</b>	<b>3</b>
<b>1. Een duurzame toekomst voor de pensioenen .....</b>	<b>4</b>
Verhoog de wettelijke pensioenen .....	4
Meer controle over het einde van je loopbaan .....	5
<b>2. Zorgen dat niemand uit de boot valt .....</b>	<b>7</b>
Een betere toekenning van rechten en tegemoetkomingen .....	7
Een sterkere samenwerking rond eenzaamheid.....	8
Naar een recht op persoonlijke dienstverlening.....	9
De digitale drempel verlagen .....	10
<b>3. Welzijn, gezondheid &amp; zorg.....</b>	<b>11</b>
Op gezond en actief ouder worden staat geen leeftijd .....	11
Garanties voor zorg en ondersteuning op maat .....	13
Persoonsvolgende financiering in de ouderenzorg.....	14
Maak de zorg betaalbaar voor iedereen .....	15
Een toereikend en toegankelijk zorgaanbod.....	17
Een betere kwaliteit van zorg en leven .....	19
Geestelijke gezondheidszorg voor ouderen versterken.....	21
Mantelzorgers structureel ondersteunen .....	23
<b>4. Een toekomstgericht woonbeleid .....</b>	<b>24</b>
Levensloopbestendig en kwaliteitsvol wonen .....	24
Woonmobiliteit dankzij een diverse woningmix in de omgeving .....	26
Assistentiewoningen .....	28
<b>5. Mobiliteit als hefboom voor participatie .....</b>	<b>29</b>
Basisbereikbaarheid: meer complexiteit, minder dienstverlening? .....	29
Toegankelijkheid en veiligheid van openbare ruimte en vervoer .....	31
<b>6. Participatie en persoonlijke ontplooiing .....</b>	<b>33</b>
Levenslang en levensbreed leren .....	33
Vrijwilligerswerk stimuleren.....	34
Inspraak en beleidsparticipatie .....	35
Sociaal, cultureel en sportief participeren .....	37
<b>7. Uitdagingen op Europees en internationaal vlak.....</b>	<b>39</b>
Versterk het kader voor de mensenrechten van ouderen.....	39
Een nieuwe toekomst voor het Europese project.....	40
Heb oog voor ouderen binnen het bredere Europese beleid .....	41

## Inleiding

In 2019 trekken we opnieuw gezamenlijk naar het stembureau. Met een stem voor zowel het Vlaamse, het federale als het Europese niveau zal de kiezer een sterke stempel kunnen drukken op het beleid dat gevoerd wordt, over tal van domeinen heen.

Ook voor het ouderenbeleid vormt 2019 een belangrijke mijlpaal. Op dit moment maken de 60-plussers in Vlaanderen zo'n 26% van de bevolking uit. Tegen 2040 zal bijna 1 op 3 Vlamingen ouder zijn dan 60 jaar. Die evolutie brengt zowel uitdagingen als opportuniteiten met zich mee. Maar dat ouderen een belangrijke bevolkingsgroep zijn, is duidelijk.

Tegelijk zijn ouderen bij uitstek een enorm diverse groep. Van senioren die zich actief inzetten voor de buurt tot grootouders en mantelzorgers die zorg dragen voor de mensen die hen dierbaar zijn. Van de pas gepensioneerde levensgenieter tot ouderen met gezondheidskwalen. Van mensen met een migratieverleden tot oudere holebi's. Van ouderen met een beperking tot mensen met dementie.

Toch hebben al deze ouderen hetzelfde gemeen. Stuk voor stuk zijn ze vragende partij om een actieve invulling te blijven geven aan hun leven. Om zelf de regie te voeren, binnen hun persoonlijke situatie. Om actief te blijven, en actief ouder te worden. Ieder op diens eigen manier, volgens de eigen voorkeuren en mogelijkheden.

Die wens vraagt wel om een alert beleid. Een beleid dat oog heeft voor wat ouderen te bieden hebben, en aandacht heeft voor wat ze - in al hun diversiteit - nodig hebben. Een beleid dat doelgericht hun plaats in de samenleving mee waarmaakt.

Cruciale ingrediënten daarvoor? Leefbare pensioenen. Zorgzame buurten en leeftijdsvriendelijke omgevingen. Kwaliteitsvol wonen en een vervoersaanbod op maat. Warme zorg, met oog voor de persoon achter de zorgbehoefte. En een samenleving waarin digitalisering niet voor extra drempels zorgt.

In dit memorandum roept de Vlaamse Ouderenraad de politieke partijen op om deze uitdagingen waar te maken. Om vanuit elk beleidsniveau mee te bouwen aan een leeftijdsvriendelijke samenleving, waarin elke oudere zijn plaats heeft. De speerpunten en actiepunten in dit memorandum wijzen daartoe alvast de weg.

## 1. Een duurzame toekomst voor de pensioenen

### Verhoog de wettelijke pensioenen

In theorie heeft ons **wettelijk pensioen** twee doelen: mensen beschermen tegen **armoede**, en hen **zekerheid** bieden op een inkomen dat in een redelijke verhouding staat tot hun vroegere inkomen. In de praktijk presteren de Belgische pensioenen zwak, zowel op vlak van armoedebescherming als van behoud van levensstandaard.

Op vlak van armoedebestrijding zien we wel vooruitgang. Jaar na jaar komen telkens iets meer gepensioneerden (nipt) boven de armoedegrens uit. Maar ondanks de geleidelijke verhogingen bevindt de **inkomensgarantie voor ouderen** zich nog steeds onder de armoederisicodrempel. Ook het minimumpensioen biedt mensen met een onvolledige loopbaan vaak geen garantie op een inkomen boven de armoedegrens. Het resultaat: bijna 1 op 6 Belgische ouderen leeft in armoede.

Tegelijk zijn er recent **tal van stelsels** gecreëerd die gepensioneerden aansporen om terug aan het werk te gaan of als gepensioneerde verder te blijven werken: onbelast bijverdienen, flexijobs voor gepensioneerden, verenigingswerk, ... Stuk voor stuk manieren om na de pensionering actief te zijn en **iets bij te verdienen**, maar toch roepen ze ook vragen op. Deze stelsels mogen geen signaal worden dat mensen met een laag pensioen er op deze manier zelf voor moeten zorgen dat ze financieel rondkomen.

Als samenleving moeten we beter kunnen. Mensen moeten weer zekerheid krijgen op een leefbaar pensioen, op meer dan een basisinkomen dat flirt met de armoedegrens. En ook jongere generaties moeten terug perspectief krijgen. Momenteel biedt het aanvullend pensioen hen een rendement van amper 1,75% op hun bijdragen. Een geruststellend vooruitzicht kan je dat niet noemen. Bovendien lijkt het aanvullend pensioen in de praktijk de sociale ongelijkheden nog te versterken. Daarom moet de **eerste pensioenpijler duidelijk voorrang krijgen**: alleen een sterk wettelijk stelsel biedt echt garantie op een leefbaar pensioen voor iedereen.

Voor de Vlaamse Ouderenraad moet het pensioendebat terug draaien om **de essentie**: welk inkomen willen we mensen garanderen na hun actieve loopbaan? Na de vele technische ingrepen hebben mensen terug nood aan een duidelijk perspectief dat fair en toereikend is. Vanuit die doelstelling moet het beleid vertrekken om de gelijkstellingen, vervangingsratio's, correctiecoëfficiënten, onder- en bovengrenzen en de verschillen tussen stelsels te evalueren en aan te passen.

In 2014 werkte de Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 een nieuw toekomstmodel uit voor de wettelijke pensioenen. De kern van hun voorstel draait rond een **pensioensysteem met punten**, waarbij de waarde van het punt concreet berekend wordt op het moment van pensionering. Doel was om van de wettelijke pensioenen weer een helder sociaal contract te maken, dat enerzijds de balans

tussen generaties bewaakt, en anderzijds iedere generatie zekerheid biedt op een toereikend wettelijk pensioen aan het einde van de loopbaan.

Het puntensysteem heeft als voordeel dat de pensioenen de evolutie van de reële lonen mee kunnen volgen, waardoor wie met pensioen gaat automatisch mee geniet van de **stijgende welvaart**. Tegelijk betekent het puntenstelsel zoals het nu op tafel ligt ook een grote onzekerheid voor veel mensen, zowel wat betreft het concrete pensioen dat ze zullen krijgen als tot wanneer ze zullen moeten werken. Voor de Vlaamse Ouderenraad kan het puntenstelsel maar ingevoerd worden als daar een voldoende breed maatschappelijk draagvlak voor is. Ook ouderen moeten daar **een stem** in krijgen.

Actiepunten:

- **Versterk de pensioenen in de eerste pijler**, zonder afbreuk te doen aan de aanvullende systemen.
- Koppel de pensioenen automatisch en structureel aan de **welvaart**.
- **Verhoog de inkomensgarantie voor ouderen (IGO)** tot de armoedegrens en trek de minimumpensioenen voor werknemers en zelfstandigen mee op.
- **Breid het automatisch onderzoek voor de IGO uit**: mensen die pas later dan hun 65<sup>e</sup> in aanmerking komen voor de IGO mogen niet langer uit de boot blijven vallen.
- **Trek ook de loonplafonds** in de pensioenberekening op, zodat alle inkomensgroepen kunnen rekenen op een degelijke vervangingsratio.
- Geef ouderen een **volwaardige stem** in het pensioendebat: versterk de Federale Adviesraad voor Ouderen en geef hen een plaats in het Nationaal Pensioencomité.

## Meer controle over het einde van je loopbaan

Veel mensen ervaren het einde van hun loopbaan als **veel te abrupt**. De ene dag moet je nog aan 100% meedraaien op de arbeidsmarkt, de volgende dag zit je thuis. Een meer graduele overgang is nodig, zowel om de laatste loopbaanjaren werkbaarder te maken, als om de combinatie met engagementen als mantelzorg, vrijwilliger, grootouder, ... beter mogelijk te maken.

Momenteel bieden de landingsbanen binnen het tijdskrediet hier een belangrijke mogelijkheid voor. Toch is dit stelsel de voorbije jaren afgebouwd: de instapleeftijd is verhoogd en de gelijkstelling voor het pensioen is afgezwakt. Tegelijk is dit systeem niet voor iedereen toegankelijk, bijvoorbeeld voor zelfstandigen, voor werknemers in kleine organisaties, voor wie deeltijdse jobs bij twee werkgevers combineert of voor wie niet voldoet aan de specifieke loopbaan- en anciënniteitsvoorwaarden. De

Vlaamse Ouderenraad pleit terug voor de versterking van de landingsbanen. Daarnaast kan de invoering van een **deeltijds pensioen** een oplossing bieden voor wie geen toegang heeft tot een landingsbaan.

Tegelijk moet langer werken tijdens je loopbaan weer duidelijk lonen voor het pensioen. De recente afschaffing van de **pensioenbonus** ging daar echter volledig tegenin. Weg was de bonus voor langer werken, weg is de mogelijkheid om je lage pensioen in je laatste carrièrejaren nog op te trekken tot een leefbaar niveau. De Vlaamse Ouderenraad pleit daarom opnieuw een volwaardige pensioenbonus nodig voor iedereen die langer blijft werken.

Door uitstapmogelijkheden zoals het brugpensioen af te bouwen, is de werkzaamheidsgraad bij 55-plussers aan het stijgen. Toch hebben 55- en zeker **60-plussers die op zoek zijn naar een job** het nog steeds heel moeilijk op de arbeidsmarkt. Door heel wat stereotiepe opvattingen en andere factoren die in hun nadeel spelen, krijgen ze nauwelijks kansen of uitnodigingen voor een gesprek. Toch hebben ook zij nog een relevant deel van hun loopbaan voor de boeg, hebben ze de economie nog heel wat te bieden en voelen veel van hen zich absoluut niet klaar om afgeschreven te worden. Hun positie op de arbeidsmarkt moet versterkt worden. Tegelijk moet die moeilijke positie in rekening genomen blijven worden in het kader van de pensioenen en gelijkstellingen.

Actiepunten:

- Voer een **pensioenbonus** in die langer werken weer meer doet lonen
- Voorzie voor iedereen de toegang tot een **gradueel einde van de loopbaan**: ook het deeltijds pensioen moet hierbij onderzocht worden.
- Versterk de **arbeidsmarktkansen** van 55-plussers: investeer in bijscholing en de verdere versterking van hun competenties, pak leeftijdsdiscriminatie aan en zorg voor degelijke arbeidsmarktbegeleiding op maat.
- Straf mensen die **onvrijwillig werkloos** zijn niet dubbel af: zoek oplossingen voor langdurige werkloosheid binnen het arbeidsmarktbeleid, niet binnen het pensioenbeleid.
- Geef mensen richting voor hun **eindeloopbaankeuzes**: ook binnen het toekomstige puntenstelsel moeten mensen al voldoende lang op voorhand concreet zicht krijgen hun uiteindelijke pensioenbedrag en de impact van hun verdere loopbaankeuzes daarop.
- Informeer en stimuleer het **ondernemerschap** bij 50-plussers. Ook zij kunnen nog starten met een eigen zaak.

## 2. Zorgen dat niemand uit de boot valt

### Een betere toekenning van rechten en tegemoetkomingen

Nog steeds lopen elke dag talloze ouderen de tegemoetkomingen en ondersteuning waar ze recht op hebben mis. Omdat ze niet geïnformeerd zijn, omdat premies niet automatisch toegekend worden, omdat ze aarzelen om een hulpvraag te stellen, of omdat hulpverleners hen nog onvoldoende bereiken.

Wanneer mensen in een kwetsbare situatie de ondersteuning waar ze recht op hebben mislopen, dan faalt ons sociaal vangnet. De meest doeltreffende oplossing hiervoor is **rechten automatisch toekennen**. Tot op vandaag worden tal van rechten niet automatisch toegekend. Het sociaal telefoontarief, de kaart verhoogde tegemoetkoming van de NMBS, het zorgbudget voor ouderen met een zorgnood, de huursubsidie, ... vereisen stuk voor stuk dat mensen in grote mate zelf hun weg vinden of zelf stappen zetten om deze vormen van ondersteuning te krijgen. Ook bij de IGO en alle afgeleide rechten van de verhoogde tegemoetkoming vallen mensen uit de boot doordat de automatische toekenning nog te beperkt is (zie p. 5).

Tegelijk zijn veel ouderen **totaal niet bekend** met de rechten die voor hen belangrijk zijn. Voorbeelden hiervan zijn de aanpassingspremie voor de woning van ouderen, de huursubsidie, de tegemoetkomingen voor mobiliteitshulpmiddelen en de zorgbudgetten binnen de VSB. Ook de rechtenverkenner, de website die mensen hierin wegwijs moet maken, is op dit vlak nog altijd onvoldoende bekend en gebruiksvriendelijk. Cruciaal om er voor te zorgen dat de informatie toch bij de oudere terecht komt is inzetten op **detectie en proactief informeren**. Een uitrol en bekendmaking van het geïntegreerd breed onthaal in Vlaanderen, dat als doel heeft onderbescherming tegen te gaan, kan hiertoe bijdragen. Daarnaast kunnen ook lokale dienstencentra vanuit hun opdracht om kwetsbare mensen in de buurt te ondersteunen, een waardevolle bijdrage leveren.

Voor tegemoetkomingen die verband houden met zorg is de invoering van de **BeIRAI** als universeel inschalingsinstrument een belangrijke stap om deze tegemoetkomingen automatisch toe te kunnen kennen.

Tot slot is ook de **armoedetoets** beleidsmatig telkens een onmisbare stap. Niet alleen om na te gaan in hoeverre een voorstel impact heeft op mensen in armoede, maar ook om te kijken of de bijhorende ondersteuning automatisch toegekend kan worden en welke alternatieve maatregelen eventueel een groter bereik en take-up kunnen hebben.

Actiepunten:

- Zorg voor een **garantie op de automatische toekenning** van rechten. Zoek zo nodig naar aanpassingen in de regelgeving rond de rechten zelf.

- Versterk de bekendheid en het gebruiksgemak van de **rechtenverkenner**.
- Zet in op de uitrol en bekendmaking van het **geïntegreerd breed onthaal** om bekendheid en toekenning van sociale rechten te verbeteren.
- Voer de BelRAI in als uniform inschalingsinstrument om **zorggerelateerde rechten** automatisch toe te kennen of om – in het geval van het zorgbudget voor ouderen – automatisch het inkomensonderzoek voor de toekenning ervan op te starten.
- Voer de **armoedetoets** consequent uit, waarbij zowel onderzoekers als vertegenwoordigers van de doelgroepen betrokken worden.

## Een sterkere samenwerking rond eenzaamheid

**Eenzaamheid** is een breed maatschappelijk probleem, bij alle leeftijden. Eenzaamheid kan zowel het gevolg zijn van persoonlijke levensgebeurtenissen als van omgevingsfactoren. Het overlijden van een partner of vrienden, gezondheidsproblemen en beperkingen, kinderen die verder weg gaan wonen, de digitalisering van de samenleving, financiële problemen, intensieve mantelzorg, een sociaal netwerk dat krimpt, verliezen van het contact met de buurt, ...

Eenzaamheid doet zich vroeg of laat ook bij heel wat ouderen voor. Uit onderzoek blijkt dat 29% van de ouderen zich soms eenzaam voelt en 7% dikwijls eenzaam is. Wanneer impliciet gepeild wordt naar de mate van eenzaamheid stijgt het aantal ouderen die zich soms eenzaam voelen naar 45%. De impact van eenzaamheid is groot en vooral zeer persoonsgebonden. Zeker als het langdurig aanhoudt, kan eenzaamheid leiden tot gezondheidsrisico's, mensen die zich terugtrekken uit de samenleving en een persoonlijk gevoel dat welzijn of geluk tekortschiet. Bovendien kunnen deze gevolgen de gevoelens van eenzaamheid nog versterken.

**De buurt** speelt een belangrijke rol in de aanpak van eenzaamheid bij ouderen. Niet alleen omdat de buurt belangrijker wordt naarmate mensen ouder worden, maar ook omdat in de buurt tal van vrijwilligers, verenigingen, sleutelfiguren en andere organisaties hun rol kunnen spelen. Er bestaan heel wat initiatieven die genomen worden door (oudere) buurtbewoners en/of organisaties in de buurt. Die initiatieven tonen aan dat ook de maatschappij zelf de nood voelt om meer warmte en verbondenheid tussen mensen te stimuleren en zorg te dragen voor elkaar. Tegelijk is het creëren van een zorgzame buurt lang niet zo vanzelfsprekend. Sociale relaties en burenhulp zijn immers niet zomaar op te leggen. Veel initiatieven zijn bovendien versnipperd en vluchtig van aard. Actieve stimulansen en ondersteuning vanuit de overheid zijn hierbij essentieel.

In het detecteren van eenzaamheid kunnen tal van potentiële partners betrokken worden. Van de huisarts en de apotheker tot de bakker, de postbode en verenigingen in de buurt. Belangrijk is wel dat zij in elke gemeente een duidelijk **aanspreekpunt rond eenzaamheid** hebben, met daarachter een



goed georganiseerde samenwerking van welzijnsorganisaties. Het sociaal huis en de sterkere samenwerking tussen OCMW, CAW en de diensten maatschappelijk werk via het geïntegreerd breed onthaal bieden hier perfecte aanknopingspunten voor.

Ook **lokale dienstencentra** spelen een cruciale rol in de strijd tegen eenzaamheid. Vanuit hun kerntaak om kwetsbare mensen in de buurt te bereiken en te ondersteunen, is het betrekken van mensen in eenzaamheid enorm belangrijk. Op vlak van preventie tegen eenzaamheid spelen ook **sociaal-culturele verenigingen** een belangrijke rol, door mensen samen te brengen en hun sociaal netwerk in de buurt te versterken. Die rol moet dan ook gewaardeerd worden.

Actiepunten:

- Zorg dat mensen een **duidelijk aanspreekpunt** hebben waar ze signalen rond eenzame buurtbewoners kunnen doorgeven.
- **Stimuleer en ondersteun samenwerking** tussen actoren over beleidsdomeinen en –niveaus heen. Stem instrumenten, werkwijzen en aanknopingspunten sterker op elkaar af.
- Maak werk van een beleid rond eenzaamheid dat ook aandacht heeft voor **preventie** van eenzaamheid door in te zetten op het versterken van mensen hun sociaal netwerk. Waardeer en ondersteun de rol die het ouderenverenigingen hierin spelen.

## Naar een recht op persoonlijke dienstverlening

Meer en meer evolueren we naar een **samenleving op twee snelheden**. Met aan de ene kant zij die digitaal ‘mee’ zijn, en daar tegenover mensen voor wie de stap naar het digitale te groot is, te snel gaat, te duur is, ... Vandaag maakt nog steeds 12,7% van de bevolking geen gebruik van het internet. Vooral bij ouderen is het aandeel mensen die niet online zijn groot (40% bij ouderen tussen 65 en 85 jaar), maar ook bij de 50- tot 64-jarigen gaat het nog steeds om 1 op 10 mensen. Zeker geen tijdelijke of verwaarloosbare doelgroep dus.

De snelle digitalisering van onze samenleving wordt door hen als belemmerend ervaren in hun dagelijks leven. Op tal van essentiële levensdomeinen botsen ze plots op digitale barrières: bij het maken van een doktersafspraak, een afspraak bij een gemeentelijke dienst, overschrijvingen doen, treintickets kopen, documenten aanvragen, informatie opzoeken, een route plannen, ... Overall bouwen diensten hun loketten en zitdagen af, en groeien de afhankelijkheid en machteloosheid van zij die niet mee zijn.

Voor de Vlaamse Ouderenraad mag de digitalisering niet ten koste gaan van het **recht op essentiële dienstverlening**. Voor elke basisdienst moet er los van de website en het e-loket een persoonlijk, niet-digitaal contact terug te vinden zijn. Zodat wie geen toegang heeft tot elektronische diensten of

informatie (premies, vervoersbewijzen, bankverrichtingen, ...) altijd op een toegankelijke manier persoonlijk geholpen en geïnformeerd kan worden. Gezien de huidige trend zijn hierin duidelijke maatstaven en richtlijnen noodzakelijk. Het recht op persoonlijke dienstverlening moet een evidentie blijven.

Tegelijk mag de digitalisering van diensten en informatie er niet toe leiden dat contracten en verrichtingen op papier duurder worden. Het **duurder maken** van ritten of diensten voor mensen die deze niet online of via een app kunnen aankopen of ontvangen werkt discriminerend ten aanzien van de meest kwetsbare mensen in onze samenleving. Dergelijke maatregelen versterken het risico op armoede en uitsluiting van zij die maatschappelijk net het meest kwetsbaar zijn.

Actiepunten:

- Veranker het recht op persoonlijke, niet-digitale dienstverlening voor alle essentiële basisdiensten.
- Blijf informatie die cruciaal is voor de persoonlijke situatie en rechten via niet-digitale kanalen aanbieden.
- Zorg dat achter elke website en e-loket een persoon terug te vinden is (via telefoon, brief of loket).
- Waak erover dat niet-digitale dienstverlening betaalbaar blijft en niet tot sociale uitsluiting leidt.

## De digitale drempel verlagen

Mensen de garantie geven op persoonlijke dienstverlening voor essentiële basisdiensten is een eerste luik in de oplossing om aandacht te hebben voor de digitale drempel. Tegelijk moeten we het uiteraard ook mogelijk maken dat zo veel mogelijk mensen **digitaal mee kunnen**. Hierbij is het cruciaal dat het beleid voldoende aandacht heeft voor de toegang tot digitale technologie, het aanleren van functionele digitale vaardigheden, het leren in een vertrouwde context en het wegnemen van financiële drempels.

Digitale barrières hebben vaak tot gevolg dat ouderen heel wat informatie, ondersteuning en andere kansen of voordelen mislopen. Inzetten op digitale dienstverlening moet daarom gepaard gaan met flankerende maatregelen om mensen digitaal de drempel over te helpen. De acties die daartoe ondernomen worden, moeten meer omvatten dan enkel het aanpassen van de toegankelijkheid van websites.

Allereerst moet de **toegang** tot ICT verzekerd zijn. Computers en tablets gratis publiek beschikbaar stellen of op goedkope manier aanbieden in combinatie met **laagdrempelige begeleiding**, is daarin essentieel. Bij de lancering van nieuwe websites en online tools door de overheid zijn brede campagnes nodig om mensen te informeren en begeleiden, zodat ouderen de kans krijgen ermee te leren werken. Tevens kunnen de diverse overheden inzetten op programma's ter ondersteuning van begeleiders en opleiders op lokaal niveau, en stimulansen voor de ontwikkeling van toestellen en toepassingen die **toegankelijk zijn voor iedereen**.

Op Vlaams niveau biedt de doelstelling rond het verhogen van digitale geletterdheid in het **Strategisch Plan Geletterdheid 2017-2024** een uitgelezen kapstok voor het bereiken van deze doelen. Ook de automatische toekenning van het **sociaal telefoontarief** kan helpen de financiële drempel te verlagen. Het sociaal telefoontarief drukt immers zowel de kosten voor telefonie als voor internet.

Actiepunten:

- **Toegang** tot ICT waarborgen door het stimuleren en ondersteunen van initiatieven die inzetten op het beschikbaar stellen van infrastructuur in combinatie met laagdrempelige begeleiding.
- **Sociaal telefoontarief** automatisch toekennen aan wie er recht op heeft.
- Lanceren van nieuwe websites en tools door de overheid moet automatisch gepaard gaan met het voorzien van middelen voor **cursussen en begeleiding** voor ouderen. Betrek daarbij het middenveld.
- Acties gericht op digitale inclusie van ouderen, geformuleerd in kader van het **Strategisch Plan Geletterdheid**, vereisen voldoende aandacht en ondersteuning bij de uitwerking.

### 3. Welzijn, gezondheid & zorg

#### Op gezond en actief ouder worden staat geen leeftijd

Hoewel ouder worden niet gelijk staat aan ziek of zorgbehoevend worden, krijgt ongeveer de helft van de 75-plussers te maken met één of meerdere chronische aandoeningen (Nationale Gezondheidsenquête, 2013). Die verlagen niet alleen de kwaliteit van leven en de levensduur, maar veroorzaken ook hoge kosten, zowel voor de mensen zelf als voor de gezondheidszorg. Het is daarom essentieel om zowel via preventie als via zorg in te zetten op de diverse factoren die een gezonde levensloop bevorderen en actief ouder worden mogelijk maken.

**Een gezonde, actieve leefstijl** zou wel eens het beste medicijn kunnen zijn om tal van aandoeningen tegen te gaan of te vertragen. In eerste instantie hebben alle zorgverleners in de eerste lijn een cruciale

verantwoordelijkheid om ondersteuning te bieden en maatregelen uit te werken die zich richten op de medische en gezondheidsgerelateerde aspecten en het tijdig opsporen en behandelen van chronische aandoeningen. Toch zien we dat de zorg en gezondheidszorg nu nog teveel vertrekt vanuit een curatieve invalshoek, met een sterke focus op het genezen en behandelen van aandoeningen.

Het potentieel van '**niet-medische preventie**' blijft vandaag nog sterk onderbelicht. Toch wordt gezondheid sterk beïnvloed door talrijke factoren buiten de gezondheidssector, zoals voeding, sport, cultuur, publieke ruimte, huisvesting, werkomgeving, mobiliteitsaanbod, ... Een goed preventiebeleid grijpt ook die aanknopingspunten aan.

Vanuit dat inzicht is **health in all policies** een aanpak die de Wereldgezondheidsorganisatie sterk promoot om het gezondheidsbeleid over alle beleidsdomeinen heen concreet te maken. Actieplannen moeten deze horizontale samenwerking concreet maken en verbinden aan gezamenlijke resultaten. Ook in ons land zijn eerste stappen gezet. Maar ondanks de concrete aanknopingspunten en raakvlakken blijven vele maatregelen en acties hangen binnen een bepaalde sector of beleidsniveau, met versnipperde interventies en soms onduidelijke en meervoudige boodschappen als gevolg.

Zo vraagt een gezonde leefstijl om een mix van gezonde voeding, beweging, staan en zitten. Uit onderzoek blijkt dat Vlaamse ouderen te weinig **bewegen** en een groot deel van de dag zitten. Naarmate de leeftijd stijgt, daalt de hoeveelheid fysieke activiteit. Vaak heerst ook de gedachte dat elke vorm van beweging gelijk staat aan sporten, maar niets is minder waar. Bewegen kan overal: onderweg, in de vrije tijd, op het werk en thuis. Beweging zit dan wel al vervat in het preventiebeleid, maar toch ontbreekt er een gemeenschappelijke en doelgerichte visie vanuit de verschillende overheden en over alle levensdomeinen heen.

Ondanks de vele projecten en campagnes wordt preventie ook gekenmerkt door **sociale ongelijkheden**. Sommige ouderen stellen doktersbezoeken uit omdat ze teveel kosten, anderen botsen tegen beperkende leeftijdsgrenzen in de toegang of terugbetaling van zorg. Bovendien zijn laagdrempelige initiatieven zoals wijkgezondheidscentra niet overal aanwezig. Ook publieke ruimten die weinig uitnodigend zijn voor actieve verplaatsingen en een slechte bereikbaarheid van hulpverleners of activiteiten zorgen voor barrières. En heel wat informatie of campagnes bereiken de meest kwetsbare ouderen gewoonweg niet.

Actiepunten:

- Verbeter de **toegankelijkheid, betaalbaarheid en brede implementatie** van preventiemaatregelen en laagdrempelige ondersteuningsvormen en zorg ervoor dat ouderen, al dan niet in een kwetsbare situatie, effectief bereikt worden.
- Ondersteun ouderen tijdens het **volledige preventietraject** met aandacht voor individuele, sociale en omgevingsgerichte motivatoren.

- Zet in op een **gezamenlijke visie**, beleid en acties om een goede gezondheid bij ouderen te stimuleren (beweging, voeding, psychisch welbevinden, ...) over alle levensdomeinen heen.
- Voorzie extra aandacht en middelen om de **sociale gezondheidskloof** te dichten.

## Garanties voor zorg en ondersteuning op maat

België ratificeerde het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de **rechten van personen met een handicap**. Alle regio's en overheden in ons land zijn verplicht om alles in het werk te stellen zodat personen met een handicap, ongeacht hun leeftijd, kunnen integreren in alle domeinen van het sociale leven en zonder enige vorm van discriminatie hun mensenrechten kunnen uitoefenen. Eén van de grootste knelpunten hierbij is de **leeftijdsgrens van 65 jaar als plafond voor een erkenning handicap** bij het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). Wie ouder is dan 65 wanneer hij geconfronteerd wordt met een handicap, wordt daardoor uitgesloten van alle dienstverlening, tegemoetkomingen en ondersteuning op maat voor personen met een beperking.

Ook op tal van andere manieren zorgen **administratieve schotten en opdelingen** ervoor dat mensen met gelijkaardige noden **ongelijke zorg** krijgen. Zo zijn er structurele verschillen in de ondersteuning van ouderen binnen de geestelijke gezondheidszorg, moeten ouderen langer wachten op een hernieuwing van een mobiliteitshulpmiddel, en zijn erkenningen van woongelegenheden bepalend voor verschillen in de woonzorg voor ouderen.

De Vlaamse Ouderenraad pleit daarom voor een **inclusief en leeftijdsonafhankelijk welzijns- en zorgbeleid**. Mensen moeten een garantie op zorg en ondersteuning op maat krijgen. Daarbij moet het versterken van hun welzijn centraal staan. Niet door de te focussen op de oorzaak van hun noden, maar door te kijken naar wat ze nodig hebben om kwaliteitsvol en zelfstandig te leven. Of mensen nu minder zelfredzaam zijn door ouderdom, een chronische ziekte, een handicap of een andere reden, iedereen zou op dezelfde wijze garanties moeten krijgen op zorg. Via hetzelfde inschalingsinstrument, met daaraan dezelfde rechten gekoppeld.

De federale overheid en de deelstaten hebben zich geëngageerd om de **BelRAI(-screener)** uit te rollen als inschalingsinstrument voor thuiszorg, langdurige zorg, acute zorg, palliatieve zorg en geestelijke gezondheidszorg. Met de BelRAI moeten alle reële zorg- en ondersteuningsnoden correct vastgesteld worden en krijgen mensen recht op ondersteuning of een tegemoetkoming. Het vormt tevens de eerste stap naar een consequent beleid en financiering op basis van zorgzwaarte. De Vlaamse Ouderenraad dringt dan ook aan op een snelle uitrol en implementatie van de BelRAI.

#### Actiepunten:

- Kies resoluut voor een **inclusief zorg- en welzijnsbeleid** waarin mensen met gelijkaardige zorg- en ondersteuningsnoden op een gelijke manier geholpen worden en muren tussen sectoren gesloopt worden.
- Integreer de **tegemoetkomingen voor hulpmiddelen van het VAPH** in de Vlaamse sociale bescherming en maak werk van hergebruik over alle doelgroepen heen.
- **Implementeer de BelRAI(-screener)** in alle sectoren om een correcte zorgzwaartemeting mogelijk te maken en hieraan rechten en tegemoetkomingen te koppelen.
- Ontwikkel een **sociale module** in alle varianten van de BelRAI en breng ook de persoonlijke verwachtingen en doelen mee in rekening.

### Persoonsvolgende financiering in de ouderenzorg

Wie zorg nodig heeft, verliest daarom nog niet de **wil om het leven zelf in handen te nemen**. Om zelf beslissingen te nemen en de regie te voeren. Toch is de zorg vandaag nog steeds sterk aanbodgestuurd, al te vaak met weinig oor voor de echte levenswensen van de gebruiker.

Sinds enkele jaren wordt '**persoonsvolgende financiering**' daarom naar voor geschoven als hefboom om de gebruiker te versterken. Via dit systeem wil men mensen meer controle geven over hun zorgrechten en over de middelen die daaraan vasthangen. Dit moet hun autonomie en zeggenschap versterken, zodat ze de zorg zelf in handen kunnen nemen en zorgaanbieders actiever op hun wensen moeten inspelen. Tegelijk is persoonsvolgende financiering een term die vele ladingen kan dekken, en leven er nog heel wat vragen en onduidelijkheden over het systeem.

Het invoeren van een persoonsvolgende financiering *kan* een hefboom zijn om mensen hun zelfregie te versterken, maar het mechanisme op zich is **geen automatische garantie** dat gebruikers hier ook echt sterker uitkomen. Alles hangt af van op welke manier het systeem concreet vorm krijgt, en in welke mate mensen begeleid worden. Het uitstippelen van een zorgtraject start al met het kunnen formuleren van noden, verwachtingen en doelen. In een volgende fase moeten ouderen en hun mantelzorgers door het kluwen van zorgaanbieders en aanspreekpunten geraken. Er wordt van hen ook verwacht dat ze hun budget beheren en hierover onderhandelen met zorgaanbieders. In tegenstelling tot een vereenvoudiging, bestaat het risico dat alles zo complex wordt dat ouderen met een zorgnood nog moeilijker de weg vinden én een deel van hun budget moeten aanspreken om alles geregeld te krijgen.

De uitwerking van de persoonsvolgende financiering vraagt dan ook om voldoende onderzoek, dialoog met de doelgroep en pilootprojecten. Ook een **grondige evaluatie** van de effecten van de persoonsvolgende financiering in andere landen en sectoren is hierbij essentieel.

Hoe dan ook moet er aan een aantal randvoorwaarden voldaan zijn. Maatregelen zijn nodig om de positie en de rechten van de gebruikers en mantelzorgers in de praktijk te versterken. Daarnaast zijn ook een reële financiering naar zorgzwaarte en een voldoende groot en divers aanbod aan woonzorg- en ondersteuningsvormen noodzakelijk.

Actiepunten:

- Maak werk van een **volledige zorgzwaartefinanciering** in de thuiszorg en residentiële zorg.
- Zorg voor een grondige **impact- en effectenmeting** van de eerste jaren persoonsvolgende financiering in de sector voor personen met een handicap, vooraleer het systeem uit te rollen naar de ouderenzorg.
- Organiseer de nodige **pilootprojecten** rond de persoonsvolgende financiering in de ouderenzorg, met inbegrip van de diverse toekenningsvormen van het zorgticket.
- Creëer een sluitend systeem op vlak van **vraagdetectie** en kosteloze **persoonlijke begeleiding** doorheen het hele traject.
- Laat het budget voor thuiszorg en residentiële ouderenzorg meegroeien in functie van de noden en garandeer een **voldoende groot, kwalitatief, betaalbaar en toegankelijk aanbod**.

## Maak de zorg betaalbaar voor iedereen

Sinds de zesde staatshervorming zette Vlaanderen grote stappen vooruit in de uitbouw van een eigen **Vlaamse sociale bescherming (VSB)**, die mensen garanties wil bieden op kwalitatieve en betaalbare zorg. De VSB brengt een aantal praktische vereenvoudigingen voor de gebruiker met zich mee, zoals het samenbrengen van diverse tegemoetkomingen, de zorgkassen die fungeren als uniek loket en aanspreekpunt, automatische rechtentoekenning en het vermijden van onnodige dubbele inschalingen. Ondanks deze hervormingen blijft het toch nog wachten op concrete veranderingen die effectief leiden tot een betaalbare zorg voor iedereen.

De **dagprijzen in de Vlaamse woonzorgcentra** stegen in 2017 op een jaar tijd met gemiddeld 3,11%. Een verblijf in een woonzorgcentrum werd in 2017 ongeveer 620 euro per jaar duurder, met een gemiddelde dagprijs van 56 euro en grote regionale verschillen. Het is voor (kandidaat-)bewoners moeilijk om de kostprijs te vinden en te vergelijken, aangezien zowel zorg-, woon- en leefkosten deel uitmaken van de dagprijs en daar bovenop nog supplementen worden aangerekend. Er moet een

duidelijk onderscheid komen tussen de **zorg-, woon- en leefkost** om de transparantie rond eigen bijdragen van gebruikers te verhogen. Het onderscheid is ook essentieel om de zorgkosten volledig te kunnen dekken via de Vlaamse sociale bescherming en op die manier kunnen ook sociale maatregelen genomen worden om de woon- en leefkosten betaalbaar te houden.

De residentiële ouderenzorg staat voor enorme uitdagingen, aangezien de financiering vanuit de overheid de evolutie van stijgende zorgnoden niet volgt. Meer dan 12 000 zwaar zorgbehoevende bewoners (ROB en kortverblijf) wachten momenteel op een RVT-erkenning. Ondanks de bijkomende RVT-erkenningen stijgt de zorgzwaarte sterker en blijft de kloof toenemen. En dat laat zich voelen: voor een bewoner met een RVT-erkenning kunnen 11,5 voltijdse zorgmedewerkers per 30 bewoners ingezet worden, terwijl dit er voor een bewoner met dezelfde zorgnood en ROB-erkenning maar 6,5 per 30 bewoners zijn. Dit is allesbehalve een personeelsinvulling die overeenstemt met de **reële zorgzwaarte**. Woonzorgcentra die hun opdracht om goede zorg te verlenen willen waarmaken, zijn genooddaakt om de kosten voor het extra personeel rechtstreeks door te rekenen aan de bewoners. Ook de dagverzorgingscentra en centra voor kortverblijf botsen tegen een onderfinanciering van de zorgzwaarte, wat zich vertaalt in hogere facturen voor de gebruikers. Door een gebrek aan monitoring is het vandaag bovendien onduidelijk hoeveel mensen noodzakelijke zorg uitstellen wegens financiële problemen of hun ondersteuning niet met eigen middelen kunnen betalen.

Om de kosten voor zorg en ondersteuning te helpen dragen, ontvangen ouderen met een zorgnood via de VSB wel een vrij besteedbaar zorgbudget. Hoewel die tegemoetkomingen voor zorgbehoevendenden initieel bedoeld waren voor **niet-medische kosten** in brede zin, hebben vele ouderen hun zorgbudget al volledig nodig om de dagprijs of eigen bijdrage voor thuiszorg te betalen. Om mensen met zorgnoden echt kansen te bieden om zelfstandig te leven en te participeren, zouden de **zorgbudgetten** de volledige meerkost ten gevolge van een beperking of zorgnood moeten dekken, van aangepast vervoer en tot de kosten van de mantelzorger die speciaal met hen op stap gaat.

Wie in Vlaanderen woont, is verplicht om zich aan te sluiten bij de VSB. Voor **inwoners van Brussel** zit de regelgeving ingewikkelder in elkaar. Naast de Vlaamse Gemeenschap kunnen ook de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest een eigen stelsel van **sociale bescherming** aanbieden. Brusselaars kunnen zelf kiezen, maar het aantal aangesloten leden bij de VSB daalde de afgelopen jaren. Een gebrek aan duidelijke communicatie over de verzekering is één verklaring. Te weinig motivatie bij het vaak jonge en gezonde publiek dat naar Brussel trekt een ander. Het risico bestaat dat mensen die (onbewust) niet aangesloten zijn, op een bepaald moment geconfronteerd worden met zorgnoden en uitgesloten zullen zijn van de zorg die ze nodig hebben.

Naast de VSB bestaat op federaal niveau ook de ziekteverzekering die tegemoetkomt in de kosten voor o.a. een ziekenhuisopname, artsen en geneesmiddelen. Toch worden ouderen met een acute zorgnood ook in ziekenhuizen nog geconfronteerd met gepeperde facturen. De meeste patiënten verblijven het liefst in een éénpersoonskamer, maar de kostprijs hiervan stijgt in een sneltempo. De



**hoge kamer- en ereloonsupplementen** zijn hier mede verantwoordelijk voor. Wie bij een ziekenhuisopname voor een eenpersoonskamer kiest, moet soms honderden tot duizenden euro's zelf ophoesten. Ouderen zijn daarnaast ook te weinig geïnformeerd over de tarieven van **geconventioneerde en niet-geconventioneerde artsen** en de lagere kostprijs van **generische geneesmiddelen**. Doordat ze op voorhand te weinig op de hoogte zijn van de kostprijs van een behandeling, verblijf of geneesmiddel komen vele mensen voor pijnlijke financiële verrassingen te staan.

Actiepunten:

- Hou de **VSB-premie** die mensen moeten betalen laag en plafonneer ze in verhouding tot de financiering vanuit algemene middelen.
- Maak werk van een Vlaamse Sociale Bescherming die de **zorgkost volledig dekt**.
- Zorg dat iedere zorgbehoevende kan blijven beschikken over een **vrij besteedbaar zorgbudget**, dat hen helpt om zelfstandig te leven en maatschappelijk te participeren.
- Werk een constructief systeem uit voor de **sociale bescherming van inwoners in Brussel**
- **Verstreng de controles op de dagprijzen** en zorg ervoor dat ook nieuwe woonzorgcentra via een voorafgaande controle hun (stijgende) dagprijzen moeten motiveren.
- Verplicht zorgaanbieders, voorzieningen en ziekenhuizen tot **transparantie** over hun aanbod, kostprijzen en leesbare facturen voor alle vormen van gezondheid en zorg.
- Maak van een **betaalbare en kwalitatieve ziekenhuisopname** een basisrecht voor iedereen, en hervorm het systeem van hoge kamer- en ereloonsupplementen.

## Een toereikend en toegankelijk zorgaanbod

Ouderen met een zorgnood blijven steeds langer thuis wonen, zelfs in situaties waarin ze te maken krijgen met complexe en zware zorgnoden. Om hierop een gepast antwoord te bieden moet de diversiteit aan noden zich ook weerspiegelen in een **voldoende groot, gevarieerd en flexibel zorgaanbod** in de nabije omgeving. Het huidige aanbod aan woonzorg en ziekenhuiszorg sluit onvoldoende aan bij de evoluerende noden en behoeften. In de ene gemeente zijn er tekorten en andere gemeenten kampen dan weer met een overaanbod. Ouderen worden vandaag ook sneller ontslagen uit het ziekenhuis, waardoor de kwaliteit van hun revalidatie in het gedrang komt als ze geen beroep kunnen doen op gepaste herstel mogelijkheden. Anderzijds blijven ziekenhuisbedden ook bezet omdat oudere patiënten vaak niet terug naar huis kunnen zonder ondersteuning of moeten wachten op een vrije plek in een centrum voor kortverblijf of woonzorgcentrum.

Ook binnen het **ziekenhuis** is een versterking nodig om **geriatrie patiënten** beter te ondersteunen, over alle afdelingen heen.

Een voldoende groot aanbod staat nog niet gelijk aan een toegankelijk aanbod. Voor wie plots geconfronteerd wordt met een zorgvraag is het geen evidentie om de weg naar gepaste hulp te vinden. En als ouderen hun keuze gemaakt hebben, is het vaak wachten of botsen ze op leeftijdsgrenzen. Er is **onvoldoende zicht op wachttijden** door een gebrek aan transparantie. Ook mogelijkheden voor crisisopvang blijft tot op heden nog sterk onderbelicht. Sluitende garanties op de toegang tot passende zorg zijn er dus niet.

Verder is er een **betere samenwerking** nodig tussen alle actoren in de gezondheids- en welzijnszorg. In eerste instantie om ouderen en hun mantelzorgers te begeleiden doorheen het hele zorgtraject en verder ook om hun ondersteuning af te stemmen op de behoeften en wensen van de gebruiker. Ook domeinoverschrijdende samenwerkingen zijn essentieel, bijvoorbeeld met mobiliteits- en woonorganisaties. Hiervoor is het noodzakelijk om de eerstelijnszones, ziekenhuisnetwerken en vervoerregio's naadloos op elkaar af te stemmen.

Actiepunten:

- Garandeer een zorg- en ondersteuningsaanbod dat tegemoetkomt aan de **reële en evoluerende behoeften en zorgprognoses**.
- Zorg ervoor dat iedereen in zijn nabije omgeving toegang heeft tot kwaliteitsvolle en betaalbare **respijtzorg en 24-uurs opvang**.
- Bouw **crisisopvang** in de ouderenzorg verder uit.
- Versterk de zorg voor **oudere patiënten op alle afdelingen in ziekenhuizen** en zorg voor een naadloze overgang naar passende ondersteuning bij ontslag.
- Breng **de non-take-up in kaart** van ouderen die omwille van financiële en andere barrières geen gebruik maken van zorg.
- **Maak wachtlijsten transparant** voor gebruikers en zorg voor een centralisatie ervan zodat het aanbod beter afgestemd kan worden op de reële noden en behoeften.
- Zorg voor een naadloze **afstemming** tussen en **samenwerking** binnen de **eerstelijnszones, ziekenhuisnetwerken en vervoerregio's** in het kader van basisbereikbaarheid.

## Een betere kwaliteit van zorg en leven

De kern van goede zorg is menswaardige en warme zorg, wat veel verder gaat dan medische en deskundige basiszorg. En laat dit nu net de tekorten zijn die ouderen aangeven in kwaliteitsmetingen en bevestigingen in de zorg. Ze missen sociale contacten, een betekenisvolle dagbesteding en zorgverleners die tijd hebben om te luisteren naar wat er voor hen echt toe doet.

Kwaliteit van zorg en leven wordt vandaag via verschillende kanalen in kaart gebracht via objectieve kwaliteitsindicatoren, subjectieve bevestigingen van de levenskwaliteit, audits en controles van de zorginspectie. Een **kwaliteitsmonitoring** gebaseerd op het afvinken van bereikte doelstellingen en het turven van gebeurtenissen of medische parameters geeft **geen accuraat en betrouwbaar beeld over de ervaren levenskwaliteit**. De effectieve toetsing van de kwaliteit van de zorg moet voor de Vlaamse Ouderenraad door de persoon met een zorgnood zelf en zijn mantelzorgers gebeuren via observaties, interviews en persoonlijke gesprekken. Daarnaast moeten voorzieningen effectief ook aan de slag kunnen gaan met de resultaten en verbetertrajecten opzetten.

De **huidige personeelsomkadering** is zowel qua kwaliteit als kwantiteit niet afgestemd op de toegenomen en diverse zorgnoden. Voor zorgverleners is het een race tegen de klok, want ze moeten steeds meer mensen helpen met minder middelen of intensievere zorg verlenen. Het is quasi onhoudbaar om elke dag opnieuw kwalitatieve zorg te verlenen en niet te bezwijken onder de hoge werkdruk. Daarnaast is er vandaag een strikte regelgeving die het niet mogelijk maakt om andere beroepsprofielen aan te werven die beter kunnen inspelen op de noden die er op dat moment zijn.

Ook de **huidige zorgcultuur en attitudes** spelen een essentiële rol om de levenskwaliteit te verhogen. Ouderen met een zorgnood bevinden zich vaak in een afhankelijkheidsrol en krijgen zorg die nog sterk vertrekt vanuit procedures, routines en organisatorische aspecten. Er wordt nog te veel boven hun hoofd beslist terwijl de nadruk in missies en visies steeds ligt op autonomie, zelfregie en het centraal stellen van de gebruiker. **Inspraak in de eigen zorg** is één aspect, maar ouderen willen ook mee nadenken over organisatorische aspecten en moeten een **stem krijgen in de raden van bestuur**.

Praten over **wensen** in verband met **zorg, leven en levenseinde** is niet voor iedereen evident. Soms komen ouderen met een zorgnood voor moeilijke beslissingen te staan of weten de naasten niet wat te doen als de zorgbehoevende persoon het zelf niet meer kan zeggen en er niets op papier staat. Het is daarom essentieel om vooraf al na te denken en in dialoog te gaan over de manier waarop de zorg het best afgestemd kan worden op de persoonlijke wensen en behoeften indien er bepaalde zorgnoden zijn of optreden.

Via een **voorafgaande zorgplanning** kunnen mensen met (toekomstige) zorgnoden hun verwachtingen en vragen over de zorg in al zijn facetten, het wonen en het levenseinde uiten. Het instrument wordt in de praktijk al vaak gebruikt, maar kent geen juridische basis, is onvoldoende gekend en ingeburgerd

bij burgers en professionele zorgverleners. Daarnaast ligt de focus veelal op wensen rond het levenseinde en medische noden en te weinig op de ‘welzijnsplanning’ in functie van kwaliteitsvol leven.

De aanwezigheid van een voorafgaande zorgplanning vergemakkelijkt ook de toegang tot **palliatieve zorg**. Palliatieve zorg wordt nog te vaak pas opgestart wanneer patiënten ‘uitbehandeld’ zijn of het overlijden nadert en dat heeft een enorme impact op het welzijn en de kwaliteit van leven. Hierdoor is de zorg vaak gefragmenteerd en is er onvoldoende aandacht voor de psychosociale en existentiële noden. Er is ook een tekort aan middelen voor palliatieve ondersteuning van ouderen, zowel in hun thuisomgeving als residentieel.

Wat **euthanasie** betreft hebben artsen, ziekenhuizen en andere verzorgingsinstellingen het recht om een euthanasieverzoek te weigeren, maar vandaag zijn er nog veel situaties waarin patiënten niet naar een andere arts doorverwezen worden.

Ondanks alle besparingen duiken er gelukkig ook tal van **initiatieven en projecten** op die de kwaliteit van zorg en leven kunnen verbeteren. Maar zonder financiële incentives is er geen **duurzame verankering of uitrol** mogelijk en zijn veel projecten helaas van korte duur.

Actiepunten:

- Zorg ervoor dat de focus op **wonen, levenskwaliteit en zelfregie** zijn weerslag vindt in de financiering, organisatie, personeelsomkadering, kwaliteitsnormen en –monitoring en relevante inspraakorganen binnen zorg en welzijn.
- Zorg voor een personeelsomkadering en -financiering in functie van de **zorgzwaarte**.
- Waak over de kwaliteit van de (gezondheids)zorg via een **permanente monitoring** die vertrekt vanuit een mensenrechtenkader en de ervaren kwaliteit van zorg en leven.
- Leg **strengere normen** op rond **duurzaamheid, bestuurlijke en financiële transparantie** voor gesubsidieerde initiatiefnemers in de (woon)zorg om de rechten van gebruikers te beschermen.
- Stimuleer burgers om tijdig hun verwachtingen en **wensen over (toekomstige) zorg** vast te leggen in een voorafgaande zorg- en welzijnsplanning.
- Voorzie **bijkomende middelen voor palliatieve zorg** en opvang zodat zorgaanbieders gezamenlijk hun opdrachten kunnen waarmaken.
- Moedig zorgverleners aan voor een **tijdige opstart van palliatieve zorg** bij mensen die niet meer kunnen genezen, ongeacht hun diagnose.

- Zorg ervoor dat het **recht op doorverwijzing** voor patiënten die opteren voor euthanasie gerespecteerd wordt.
- Zet in op betere informatie en eenvoudigere procedures voor de **wilsverklaring** euthanasie, onder meer omtrent de concrete voorwaarden zoals de vijfjaarlijkse herbevestiging.

## Geestelijke gezondheidszorg voor ouderen versterken

De geestelijke gezondheidszorg staat voor grote uitdagingen en ook België ondertekende het Europees plan voor Geestelijke Gezondheid van de Wereldgezondheidsorganisatie om specifieke doelstellingen rond geestelijke gezondheid te realiseren tegen 2020. Sindsdien zijn hervormingen lopende in de richting van een meer **geïntegreerde geestelijke gezondheidszorg**. Het psychiatrische bedden wordt steeds meer afgebouwd, waarbij de aangeboden ondersteuning verschuift naar de thuisomgeving. Voor kinderen en adolescenten zette de Belgische overheid in 2015 belangrijke stappen, maar in de lopende hervormingen van de geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen is er **onvoldoende aandacht voor ouderen**. De bestaande geestelijke gezondheidsnetwerken richten zich naar volwassenen tot 65 jaar. Hierdoor wordt een hele groep ouderen uitgesloten van noodzakelijke ondersteuning.

Mensen leven langer met chronische aandoeningen en worden ook aangemoedigd om thuis te blijven wonen, maar te weinig ouderen vinden de weg naar gepaste geestelijke gezondheidszorg. Aan goede initiatieven is er geen gebrek, maar er **ontbreekt een overkoepelende visie**, wat leidt tot een zeer versnipperd aanbod, onvoldoende samenwerking en een **gebrek aan een gecoördineerde aanpak** van de psychische noden in de geestelijke gezondheidszorg, thuiszorg en woonzorg. En dat terwijl de vraag naar geestelijke gezondheidszorg door ouderen gezien de vergrijzing alleen maar zal toenemen. Elke oudere met een psychische kwetsbaarheid, waar hij ook verblijft, moet toegang krijgen tot kwaliteitsvolle en betaalbare ondersteuning, zowel ambulante als (semi)-residentieel.

Eén van de aandoeningen die een sterk verband houdt met leeftijd is dementie. Het aantal mensen met dementie in Vlaanderen zou tegen 2030 toenemen van ongeveer 122 000 naar 162 000. Dementie behandelen kan vandaag niet, maar het is wel mogelijk om de **levenskwaliteit van personen met dementie** en hun naasten te verbeteren. Een aanpak op maat is essentieel, want in de praktijk ligt de focus vaak meer op de bescherming van de zorgverleners, dan het comfort van de persoon met dementie zelf. Zij moeten zich vaak aan de omgeving of organisatiecultuur aanpassen terwijl het omgekeerd zou moeten zijn. Vooral wanneer dementie gepaard gaat met moeilijk hanteerbaar gedrag, wordt er nog vaak gegrepen naar kalmeringsmiddelen of fysieke fixatie en richt de ondersteuning zich te weinig op de oorzaken van dit gedrag. Sommige mensen met dementie glippen omwille van hun specifieke en complexe noden door de mazen van het net en vinden gewoon geen gepaste ondersteuning.

Zorgverleners moeten beter opgeleid worden en vertrouwd geraken met tools en instrumenten om signalen van (jong)dementie te herkennen, vroeger diagnoses te stellen en hun aanpak beter af te stemmen op de **specifieke noden en verwachtingen** van een personen met dementie én hun naasten. Daarnaast moet informatie ook meer en beter ter beschikking gesteld worden en moet bijkomend ingezet worden op vakkennis en samenwerking tussen alle betrokkenen. Wat vooral telt is dat de persoon met dementie en zijn omgeving doorheen het **hele traject ondersteund en begeleid** worden, bij voorkeur thuis in hun vertrouwde omgeving.

Er hangt nog steeds een maatschappelijke **taboesfeer rond dementie**, waardoor mensen met dementie en hun familie grote inspanningen moeten leveren om geïntegreerd te blijven in de maatschappij. Een dementievriendelijke omgeving en gemeente staan er garant voor dat mensen langer thuis kunnen blijven en waarborgen de kwaliteit van hun leven. De hele samenleving staat voor een grote uitdaging om de persoon met dementie als mens te blijven zien, los van de aandoening, en kansen te bieden voor participatie aan het maatschappelijk leven.

Een ander knelpunt op vlak van geestelijk welzijn zijn de hoge suïcidedcijfers bij ouderen. Ouderen (en vooral mannen tussen 75 en 79 jaar) zijn de leeftijdsgroep met het hoogste risico om te overlijden door zelfdoding, onder meer als gevolg van verlieservaringen, depressie, het ‘zwarte gat’ na de pensionering, wijzigingen in het sociaal netwerk en toenemende zorgnoden. Toch is de aandacht voor zelfdoding bij ouderen heel beperkt. De Vlaamse Ouderenraad vraagt dan ook meer actie en sensibilisering rond deze problematiek.

Actiepunten:

- Bevorder de **geestelijke gezondheid** bij ouderen door hun veerkracht te versterken en risicofactoren aan te pakken, zowel in thuissituaties als zorgvoorzieningen.
- Breid de bestaande **netwerken geestelijke gezondheidszorg** uit naar ouderen toe, met ondersteuning vanuit mobiele thuisbegeleidingsteams gespecialiseerd in ouderenpsychiatrie.
- Bepaal een **langetermijnvisie** en formuleer een **actieplan** met betrekking tot laagdrempelige, kwalitatieve en betaalbare geestelijke gezondheidszorg voor ouderen.
- Zet in op zorgmobiliteit door het versterken van de **deskundigheid** en **intersectorale samenwerking** tussen hulpverleners, mantelzorgers en voorzieningen in de geestelijke gezondheidszorg, thuiszorg, woonzorg, ziekenhuizen, spoeddiensten, sociale diensten, ...
- **Actualiseer het dementieplan** met acties die vanuit een individuele aanpak vertrekken, afgestemd op de specifieke noden en verwachtingen van een persoon met dementie en zijn omgeving.

- **Blijf informeren en sensibiliseren om** het stigma rond **dementie** te doorbreken en stimuleer de uitbouw van dementievriendelijke omgevingen.
- Besteed binnen preventie en sensibilisering rond **zelfdoding** meer aandacht aan ouderen.

## Mantelzorgers structureel ondersteunen

In Vlaanderen zijn er naar schatting zo'n **600 000 mantelzorgers** die op vrijwillige basis zorg dragen voor hulpbehoevende familieleden, buren, vrienden of kennissen. De grootste groep mantelzorgers bevindt zich in de leeftijdscategorie 55 tot 64 jaar en ongeveer 23% van de Vlaamse 65-79 jarigen neemt een rol als mantelzorger op. Veel van hen bieden op regelmatige basis intensieve ondersteuning, en dit vaak **langer dan 10 jaar**. Drie vierde van de mantelzorgers staat elke dag paraat. Voor inwonende mantelzorgers is hun inzet vergelijkbaar met een fulltime job (Bronselaer, Vandezande, Vanden Boer & Demeyer, 2016).

Hoewel deze mantelzorgers een belangrijke rol spelen, komt het zorgen voor elkaar **steeds meer onder druk te staan**. Steeds meer ouderen met een zorgnood blijven thuis wonen, de beschikbare budgetten voor zorgondersteuning zijn beperkt en de ligduur in ziekenhuizen wordt steeds verder afgebouwd. Daarnaast valt ook de combinatie van werk, gezin en mantelzorg veel mensen zwaar.

Voor werkende mantelzorgers weegt **onbetaalde zorg** zwaar op de levenskwaliteit en financiële situatie. In veel situaties komt het tijdskrediet met motief niet tegemoet aan de praktische noden bij acute en langdurige zorg. Bovendien is tijdskrediet vandaag ook nog geen algemeen recht waardoor mantelzorgers sterk afhankelijk zijn van het begrip en ondersteuning uit de werkomgeving. Doordat het beleid druk zet om meer en langer te werken, is de kans groot dat voor mantelzorgers de balans tussen werk en zorg nog verder uit evenwicht raakt.

Inwonende mantelzorgers, die vaak zelf al wat ouder zijn, ondersteunen de mensen die het meest afhankelijk zijn, waardoor hun fysieke en psychologische belasting doorgaans hoog is. Naast het opnemen van zorgtaken krijgen mantelzorgers ook te maken met alle administratieve rompslomp. Daarom is het van cruciaal belang dat de overheid blijvend inzet op de **versterking van reguliere zorg** in de nabije omgeving, gecombineerd met het **voorzien van ondersteuning** voor de mantelzorg. De inzet en het engagement van informele zorgverleners mogen geenszins leiden tot een afbouw van professionele zorg en ondersteuning.

Mantelzorgers hebben het vaak moeilijk om **informatie** te vinden, en worden nog onvoldoende betrokken in het hele zorgtraject. Mantelzorgers moeten beschouwd worden als **volwaardige partners** in de zorg, thuis en binnen de residentiële zorg. Wanneer zij erkenning, versterking en ondersteuning krijgen, zal ook het risico op ontspoorde zorg en ouderenmis(be)handeling afnemen.

Een vijfde van de mantelzorgers heeft het moeilijk om **financieel** rond te komen. Hoewel er vanuit het beleid tegemoetkomingen zijn om personen met een zorgnood en hun mantelzorgers te ondersteunen, is het niet duidelijk in welke mate deze volstaan om bovenop de kosten voor langdurige zorg ook de onkosten voor de mantelzorger te dekken. Voor de Vlaamse Ouderenraad moeten al de meerkosten ten gevolge van een zorgbehoefte gefinancierd worden via de Vlaamse sociale bescherming. Op die manier zijn mantelzorgers minder afhankelijk van het al dan niet ontvangen van een gemeentelijke mantelzorgpremie.

Actiepunten:

- Flexibiliseer het **tijdskrediet met zorgmotief** en **palliatief verlof** - met inbegrip van het statuut van de zelfstandige mantelzorger - zodat het makkelijker is in te spelen op de nood aan acute en langdurige zorg met volledig behoud van pensioenrechten.
- **Kwalitatieve en betaalbare reguliere ondersteuning** moeten voor elke mantelzorger onafhankelijk van woonplaats beschikbaar en toegankelijk zijn.
- Geef de mantelzorger mits akkoord van de zorgbehoevende de kans actief te participeren in het behandeltraject door als **volwaardige zorgpartner** betrokken te worden bij ieder zorgoverleg.
- Voorzie **extra ruimte en middelen voor de mantelzorgverenigingen** om een coachende rol op te nemen en mantelzorgers collectief, individueel en op maat te informeren en te begeleiden.
- Zorg voor een **VSb-zorgbudget** dat toereikend is om ook de kosten van de mantelzorger dekt.
- Bied ondersteuning voor initiatieven die de mantelzorg ondersteunen en versterken zoals het **zorgwonen** en **groepswoonen** van ouderen.

## 4. Een toekomstgericht woonbeleid

### Levensloopbestendig en kwaliteitsvol wonen

Veel ouderen wonen nog steeds in verouderde, slecht geïsoleerde huizen, die bovendien weinig aangepast zijn aan hun noden op latere leeftijd. Dat heeft heel wat consequenties, zowel maatschappelijk als persoonlijk. Niet voor niets spreekt socioloog Pascal De Decker over onaangepast wonen als de ‘vergeten dimensie van de vergrijzing’.

Het Vlaamse doel om elke woning tegen 2050 **energiezuinig** te maken is heel ambitieus, zeker naar de woningen van ouderen toe. Heel wat ouderen ervaren immers barrières en onzekerheden waardoor ze amper investeren in energiebesparende werken aan hun woning. Eerst en vooral is er de **kostprijs**:



isoleren is vaak heel duur, een lening van de bank krijgen ze door hun leeftijd vaak niet meer, en premies worden pas na uitvoering uitbetaald. Ook **praktisch, psychologisch en organisatorisch** ervaren ouderen drempels. De onzekerheid over hoe lang ze nog in hun woning zullen wonen, de complexiteit van de premies, het ontruimen van de woning, ... Als gevolg daarvan zijn ouderen een van de voornaamste doelgroepen op vlak van **energiearmoede**. Een betere begeleiding, ondersteuning en ontzorging voor isolatie-ingrepen is dan ook echt nodig. Net zoals een eenvoudiger en doeltreffender premiestelsel.

Willen we iedereen de kans geven om zo lang mogelijk thuis te wonen, dan moeten we ook **aanpassingen** aan de woning beter ondersteunen. Daarvoor moet de aanpassingspremie voor ouderen hervormd worden. De beperkte premie die er nu is, voldoet niet. Ze is vaak ontoereikend, wordt niet aangepast aan de zorgnood, heeft een scherpe inkomensgrens en een leeftijdsgrens waardoor veel mensen arbitrair uit de boot vallen.

Met het oog op de toekomst moet ook de **preventie** sterker. Stimulansen voor levensloopbestendig bouwen en verbouwen zijn daarbij essentieel. Vandaag worden er nog teveel (sociale) woningen en appartementen gebouwd die geen rekening houden met mensen hun noden en behoeften naarmate ze ouder worden. Beleidsmatig ontbreekt ook nog elke stimulans om op jongere leeftijd aandacht te hebben voor de toegankelijkheid bij het bouwen of verbouwen van een woning. Een **premie voor levensloopbestendig (ver)bouwen**, al dan niet in combinatie met de aanpassingspremie, kan hier een oplossing zijn. Net zoals een verplichte advisering rond toegankelijkheid in procedures voor bouwvergunningen, of duidelijke minimumnormen voor toegankelijkheid bij nieuwbouw en renovaties.

Actiepunten:

- Versterk de aanpak van **energiearmoede**: zorg voor een betere ondersteuning en begeleiding van risicogroepen.
- Verlaag de **btw op energie** naar 6 procent.
- Breid de doelgroep van het **sociaal energietarief** uit naar mensen met recht op de verhoogde tegemoetkoming
- Vergroot de **betaalbaarheid** van energie-ingrepen en renovatiewerken.
- Zorg dat ouderen beroep kunnen doen op gratis individuele **begeleiding en ontzorging** doorheen heel het proces bij het aanpassen van hun woning.
- **Vereenvoudig het premiestelsel**: zorg voor een premie voor energiezuinigheid en woonkwaliteit enerzijds en aangepast en toegankelijk wonen anderzijds.

- Zet in op een **preventief beleid** rond levensloopbestendig bouwen en renoveren.
- Ondersteun ook kleinschalige initiatieven die bouwen en renoveren rekening houdend met **levensloopbestendig wonen**.

## Woonmobiliteit dankzij een diverse woningmix in de omgeving

De meeste ouderen blijven het liefst in hun **vertrouwde omgeving** wonen, zelfs als ze zorg nodig hebben. Zelfstandig thuis blijven wonen vereist bijgevolg meer dan een (aan)gepaste en betaalbare woning. Het gaat ook over bereikbare winkels en diensten in de nabije omgeving, een doordachte inplanting en ruimtelijke ordening, een aangename en toegankelijke woonomgevingen die actieve verplaatsingen en sociale contacten mogelijk maken. In geval van (mobiliteits)beperkingen is het voor ouderen essentieel om te kunnen beschikken over betaalbare hulpmiddelen en gepaste zorg. Mensen ondersteunen om langer thuis te wonen, vraagt dus bij uitstek om **doelgerichte acties over beleidsdomeinen heen**.

Omwille van een onaangepaste woning en woonomgeving geldt *'ageing in place'* echter niet voor iedereen als een ideale strategie om op een comfortabele manier ouder te worden. Sommige ouderen zijn er zich van bewust dat als ze hun zelfstandigheid in de toekomst willen behouden een verandering binnen de huidige woonsituatie noodzakelijk is. Anderen moeten door het beleid tijdig op een doordachte en brede wijze gesensibiliseerd worden over *'moving-in-time'*. Dat ouderen blijven wonen op één plaats heeft vaak te maken met het ontbreken van kwalitatieve, aangepaste en betaalbare alternatieven in de buurt (in een kern, dichtbij mobiliteitsknooppunten en voorzieningen). Ouderen hebben ook niet altijd de nodige middelen om te verhuizen of worden verhinderd door lange wachtlijsten.

De meeste ouderen vinden het van cruciaal belang om bij verhuis in de eigen **woonomgeving** te blijven wonen. Wanneer ouderen genoodzaakt worden om te verhuizen en ze geen andere gepaste woning vinden in dezelfde buurt, bestaat het risico dat ze hun sociaal netwerk verliezen, geïsoleerd raken en eenzaam worden. Een toegankelijke buurt, mogelijkheden tot sociaal-culturele activiteiten en degelijk uitgebouwd openbaar vervoer zijn noodzakelijk om sociale contacten te onderhouden. Ouderen die zich goed voelen in hun buurt kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van wonen, zorg en welzijn in hun buurt.

Een beleid dat mensen wil aanzetten **tijdig** naar een aangepaste woning op een goede plek te **verhuizen** moet een diversiteit in woon(zorg)vormen mogelijk maken. Om woonmobiliteit te faciliteren is het bovendien belangrijk dat er toegang is tot de juiste informatie, kennis van rechten en begeleiding waar nodig.

De Vlaamse Ouderenraad steunt de uitwerking van een decretaal kader voor **gemeenschappelijke woonvormen**. De proefomgeving die gecreëerd werd om in een regelluw kader woonprojecten op te

starten, is een stap in de goede richting. Belangrijk is dat dit snel tot aanpassingen in de regelgeving leidt, zodat ook andere initiatieven kunnen opstarten. Daarnaast zijn ook financiële stimulansen wenselijk om goed werkende projecten en formules, zoals Abbeyfield wonen, verder uit te rollen.

Aangezien er een belangrijk verband is tussen het betaalbaar wonen en het inkomen moeten er voor alle mogelijke woon(zorg)vormen voldoende **sociale huisvestingsmogelijkheden en mechanismen** (huursubsidie, huurpremie, geconventioneerde huur) worden aangeboden. Ook bij een verhuis naar een woonzorgcentrum of een vorm van groepswonen botsen ouderen vandaag op barrières in de regelgeving en moeten de bestaande sociale mechanismen kunnen ingezet worden om de woonkost te financieren.

Wanneer er degelijke, kwalitatieve en betaalbare woonalternatieven ter beschikking zijn moeten ouderen **gesensibiliseerd** worden. Door middel van campagnes moet het ouder worden en de mogelijke gevolgen hiervan op vlak van ondersteuning, zorg en wonen bespreekbaar worden. Ouderen dienen gesensibiliseerd te worden om hun keuze vroegtijdig te maken zodat ze proactief gedrag kunnen stellen en niet wachten tot er geen keuze meer is. Hierbij is het belangrijk voldoende te informeren over de mogelijke aanpassingen, woonvormen en hun eigenheid.

#### Actiepunten:

- Maak werk van een **actieplan langer thuis wonen**, dat over beleidsdomeinen heen zorgt voor de omkadering die mensen nodig hebben om zo lang mogelijk zelfstandig in de vertrouwde omgeving te blijven wonen.
- Inzetten op woonmobiliteit vraagt het voorzien van **ondersteuning op maat** bij verhuis.
- Pas tijdig de **regelgeving** aan om goed werkende woonvormen te kunnen verderzetten en uitrollen.
- Voorzie voor de afloop van de proefomgeving experimentele woonvormen voldoende **subsidies** voor verderzetting en implementatie.
- Denk vooraf na over de **inplanting** van de nieuwe woonvormen, diensten en voorzieningen in functie van nabijheid en bereikbaarheid.
- Binnen alle woon(zorg)vormen moeten er voldoende **sociale huisvestingsmogelijkheden en mechanismen** worden aangeboden voor mensen met een laag inkomen, inclusief voor ouderen die verhuizen naar het woonzorgcentrum.
- **Sensibiliseer** om het tijdig nadenken over de meest gewenste en gepaste woonvorm bespreekbaar te maken.

## Assistentiewoningen

Assistentiewoningen zijn een goede schakel tussen autonoom wonen en een verhuis naar het woonzorgcentrum. Toch zijn er zowel bij de aankoop, tijdens het verblijf als bij de verkoop van assistentiewoningen nog heel wat valkuilen. Ouderen hebben bij aanvang bepaalde verwachtingen die vaak niet worden ingevuld, wat leidt tot **ontgoocheling en frustraties**. De keuze om in het nieuwe woonzorgdecreet de aanmelding van voorzieningen af te schaffen moet ervoor zorgen dat ouderen in de toekomst minder te maken krijgen met onverwachte problemen in verband met de uitbating, de woonassistentie, ontoereikende zorg- en dienstverlening en het niet hebben van garanties op hulp in geval van nood. Hopelijk krijgen ouderen hierdoor voortaan garanties op kwaliteit en de juiste omkadering qua zorg en ondersteuning binnen een groep van assistentiewoningen.

Als gevolg van het verdwijnen van aanmelding mogen niet-erkende voorzieningen geen gebruik meer maken van de naam 'groep van assistentiewoningen' of dezelfde activiteiten uitbaten onder een andere naam. Om **transparant** te kunnen zijn naar de gebruiker moet duidelijk zijn vanaf wanneer een bepaald aanbod te dicht bij het dienstenaanbod van een erkende assistentiewoning komt. Bovendien moet een sluitend toezicht garanties bieden op het niet verkeerd gebruik van de benaming en het aanbieden van gelijkaardige activiteiten onder een andere naam.

Naast de transparantie zijn de ligging en spreiding van assistentiewoningen een belangrijk aandachtspunt. De Vlaamse Ouderenraad vraagt om de **regionale spreiding** van het aanbod aan assistentiewoningen te bewaken en indien nodig te voorzien in een programmatie om een **overaanbod** in bepaalde regio's tegen te gaan. Ook moet bij het bouwen van assistentiewoningen meer worden stil gestaan bij de **bereikbaarheid en nabijheid** van diensten. Ouderen die verhuizen naar een groep van assistentiewoningen moeten de nodige en gewenste verplaatsingen kunnen maken.

Er zijn grote prijsverschillen tussen assistentiewoningen en **facturen zijn veelal onduidelijk**. Ouderen weten op voorhand vaak niet wat in de dagprijs inbegrepen zit en welke kosten bijkomend aangerekend worden. Dit leidt soms tot betaalbaarheidsproblemen en onzekerheid bij de verhuis naar een assistentiewoning. Hoewel assistentiewoningen voor veel ouderen effectief te duur zijn, bestaat bij sommigen ook de perceptie dat deze woningen enkel bestemd zijn voor welgestelde ouderen. Het is ook één van de oorzaken waarom bepaalde gemeenten met een overaanbod kampen. Hier en daar zijn er al sociale assistentiewoningen en ook de eerste mobiele assistentiewoningen duiken al op. Een uitbreiding van het aanbod aan deze flexibele woonvormen kan de toegankelijkheid verhogen voor elke oudere, ongeacht hun inkomen. De betaalbaarheid kan ook verhogen door meer in te zetten op tegemoetkomingen in de woonkost.

Het huisvesten van een mix van leeftijden en doelgroepen (valide en minder valide ouderen) in een groep van assistentiewoningen is zinvol. Belangrijk is de garantie op **woonassistentie** voor ouderen die het nodig achten. Het moet steeds duidelijk zijn **wie** de woonassistentie uitvoert en **wat** de taken zijn.

Op die manier moet een minimalistische invulling van deze functie voorkomen worden, zeker gezien de bewoners de kosten dragen bij gebrek aan subsidiëring.

Actiepunten:

- Maak **erkende assistentiewoningen** visueel herkenbaar zodat ouderen hun weg vinden naar assistentiewoningen met garantie op kwaliteit.
- Communiceer via **campagnes** dat enkel erkende groepen van assistentiewoningen voldoen aan de kwaliteitscriteria van de Vlaamse overheid en het belang van deze criteria duidelijk maken.
- Stimuleer om vooraf voldoende stil te staan bij de **inplanting** van nieuwe groepen van assistentiewoningen, dichtbij een kern, mobiliteitsknooppunt en voorzieningen.
- Zorg voor **duidelijkheid en betaalbaarheid van de dagprijs** en maak de woonvorm voor iedereen toegankelijk.
- Zorg voor duidelijkheid over de taken van de **woonassistent** en een subsidiëring van deze functie.

## 5. Mobiliteit als hefboom voor participatie

### Basisbereikbaarheid: meer complexiteit, minder dienstverlening?

Zorgen voor goede mobiliteit is cruciaal om gezond en actief ouder te kunnen worden. Wanneer bij ouderen de zin of de mogelijkheid om de wagen te gebruiken afneemt, lopen zij een grotere kans om vervoersafhankelijk of zelfs vervoersarm te worden. Mobiliteitsarmoede heeft gevolgen voor het hele leven van ouderen. Immers, naarmate de mobiliteit afneemt, neemt ook hun participatie aan het maatschappelijk leven af. Kwaliteitsvol en beter betaalbaar openbaar vervoer of aangepast vervoer kan dit tegengaan.

Met de invoering van basisbereikbaarheid en de opdeling van Vlaanderen in vervoersregio's vrezen ouderen echter dat de drempel voor het gebruik van het openbaar vervoer nog groter zal worden. Een versnipperde dienstverlening, meer moeten overstappen, langere verplaatsingstijd en minder beschikbare informatie ten gevolge van de digitalisering kunnen ervoor zorgen dat **vervoersarmoede bij ouderen** in de toekomst nog zal toenemen. Aangezien meer dan 55% van de verplaatsingen verband houden met winkelen, het bereiken van diensten en recreatieve verplaatsingen is het essentieel dat niet enkel het woon-werkverkeer aandacht krijgt, maar evenzeer de **maatschappelijke en sociale functies** van het openbaar vervoer.

De opdeling in vervoersregio's mag er niet toe leiden dat dienstregeling, tarieven en reizigersinformatie nog meer versnipperd worden. Het openbaar vervoernet moet voor de reiziger **één geheel** vormen. Abonnementen en tickets moeten beschikbaar gemaakt worden in één tariefsysteem (MOBIB-kaart) en tarieven van vervoer op maat moeten eenvormig zijn. De huidige sociale correcties dienen behouden te blijven. Voor de oudere reiziger die niet meteen alternatieve routes kan opzoeken of een ticket kan aankopen via de smartphone is het belangrijk te weten: waar kan ik terecht als een vervoersdienst op maat, geëxploiteerd door een plaatselijk bedrijf, niet komt opdagen of als ik mijn aansluiting mis? Om de transparantie voor de reiziger te verzekeren, is het noodzakelijk om te voorzien in één centraal aanspreekpunt en niet één per vervoerregio.

De opdeling in vervoerslagen is er vooral op gericht het busverkeer te stroomlijnen, waarbij de reizigers zich te voet, met de fiets of met vervoer op maat naar de hoofd- of buurthalt (mobipunten) moeten verplaatsen. In de praktijk zorgt dit '**overstapmodel**' voor bijkomende drempels voor de oudere die gebruik maakt van het openbaar vervoer door minder comfort en bijkomende onzekerheid. Het valt te vrezen dat mensen vooral **de auto** zullen nemen, niet enkel om naar de halte te gaan maar voor hun volledige traject. Voor wie geen auto heeft of fietsen geen optie is, dreigt vervoersarmoede en sociaal isolement. Om de minst mobiele en sociaal-economisch zwakkere ouderen toch te mobiliseren, moeten de **mobipunten** in de eerste plaats voldoende aangepast zijn aan hun noden en verwachtingen (voorzien van toiletten, gebruiksvriendelijke automaten, reizigersinfo, voldoende parking, ...)

Door het kern- en aanvullend net in te vullen op basis van **attractiepolen** dreigen niet alleen geïsoleerde wijken of woningen hun busverbinding te verliezen, ook de bediening van dorpskernen die niet op een grote as liggen of waar geen vervoersknooppunten zijn, staat op de helling. Nadat de mensen daar eerder al buurtwinkels, postkantoor en banken zagen sluiten, verdwijnt nu ook het openbaar vervoer.

Belangrijk voor ouderen is dat ziekenhuizen, woonzorgcentra, assistentiewoningen en belangrijke openbare gebouwen gezien worden als attractiepolen en ook buiten de piekuren rechtstreeks bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Lijnen naar deze voorzieningen mogen niet geschrapt worden. Bovendien moet de wandelafstand van de halte naar deze voorzieningen zo klein mogelijk zijn.

Over het aanvullend net en het vervoer op maat krijgen de vervoersregio's de volledige beslissingsbevoegdheid, d.w.z. bepalen zij de trajecten, de frequentie en de halteplaatsen. Om de maatschappelijke functie te bewaren, mag de **stem van de gebruiker** niet ontbreken bij de opmaak van de vervoersplannen. Dit op alle niveaus: kern-, aanvullend net en vervoer op maat. Er dient een werkbaar model van participatie en stakeholdersmanagement opgemaakt te worden dat daadwerkelijke participatie garandeert aan diverse types van reizigers.

Gebruikers moeten ook van bij de start voldoende **via verschillende kanalen** op de hoogte worden gehouden over wijzigingen in het **aanbod en mogelijke alternatieven**. Voor het verzekeren van

continuïteit naar de gebruiker toe is het belangrijk dat de mobiliteitscentrale tijdig operationeel is. Deze zal immers instaan voor het geven van informatie en advies over openbaar vervoer en het verzamelen en plannen van vervoeraanvragen voor ritten over regio's heen.

Actiepunten:

- Voorzie **één uniek tariefsysteem** voor alle vervoersmodi die basisbereikbaarheid zullen realiseren zodat reizigers vlot kunnen overstappen met eenzelfde ticket of abonnement.
- Zorg voor **eenvormigheid van tarieven** over de regio's heen, in het bijzonder voor het vervoer op maat.
- Alle rechthebbende op het **zorgbudget** moeten in aanmerking komen voor het gratis abonnement van De Lijn.
- De **mobilitieitscentrale** moet zowel informatie kunnen geven over het vervoer om maat over vervoersregio's heen, als ondersteuning bieden bij de volledige routeplanning, reisvoorwaarden en tarieven. De centrale moet gratis telefonisch bereikbaar zijn.
- Houd bij het bepalen van attractiepolen voldoende rekening met de **bereikbaarheid van belangrijke basisvoorzieningen** voor ouderen.
- Versterk het aanbod van openbaar vervoer naar belangrijke attractiepolen in de **daluren** en het **weekend**.
- Stem de **mobipunten** af op de noden en verwachtingen van ouderen (voorzien van toiletten, telefooncel, gebruiksvriendelijke ticketautomaten, reizigersinfo, voldoende parking, ...).
- **Laat gebruikers volwaardig participeren** bij het bepalen van de trajecten, frequentie en halteplaatsen door de vervoersregioraden.
- Zorg dat gebruikers **voldoende geïnformeerd** worden over veranderingen in het aanbod.
- **Vermijd afbouw van de dienstverlening** wanneer er geen volwaardige alternatieven komen, zeker wat hun toegankelijkheid voor ouderen betreft.

## Toegankelijkheid en veiligheid van openbare ruimte en vervoer

Door de vergrijzing zal het aandeel ouderen in het verkeer stijgen. Lintbebouwing, grote afstanden naar winkels en diensten, de veelal autogerichte en onveilige omgevingen en het gebrek aan openbaar vervoer, vormen stuk voor stuk barrières voor ouderen om zich actief te verplaatsen. Een goed

doordachte inrichting van de **openbare ruimte** met voldoende aandacht voor de zachte weggebruikers en personen met beperkte mobiliteit is noodzakelijk. Om ervoor te zorgen dat ouderen zich veilig en comfortabel voelen om korte verplaatsingen te voet of met de fiets uit te voeren, moet de omgeving zodanig ingericht worden dat ze ouderen uitnodigt om zich te verplaatsen. Essentieel daarbij zijn goede voet- en fietspaden, veilige oversteekplaatsen, goede aansluitingen met het openbaar vervoer, voldoende fietsparkings, de mogelijkheid om onderweg te rusten en het voorzien van toegankelijke toiletten op publieke plaatsen, groen, en de nabijheid van winkels, diensten en voorzieningen.

Een prioritaire maatregel om ouderen aan te zetten tot duurzame verplaatsingen, is het (her)aanleggen van **effen en drempelvrije voet- en fietspaden** die goed **afgeschermd** zijn van het gemotoriseerd verkeer. Door een gebrek hieraan zien we er de laatste jaren een stijging van het aantal verkeersongevallen met oudere fietsers. Veilig fietsen kan niet zonder comfortabele fietsroutes die goed op elkaar aansluiten, bestaande uit brede en goed onderhouden fietspaden, op korte afstand in de kern van steden en gemeenten.

Om ouderen effectief meer aan het (elektrisch) fietsen te krijgen, is een beleid nodig dat vanuit gezondheids- en duurzaam mobiliteitsperspectief vertrekt. Naast veilige en comfortabele fietspaden moet er ook een degelijke **fietsinfrastructuur** zijn. Maatregelen die de veiligheid van oudere fietsers kunnen verbeteren, moeten zich richten op het creëren van veilige stopplaatsen waar de fietser vrij zicht heeft over het kruispunt, en op het verbeteren van de herkenbaarheid van het wegverloop en de opvallendheid van obstakels zoals paaltjes. Ook het voorzien van comfortabele en diefstalveilige parkeervoorzieningen met oplaadpunten, in centra en rond mobiliteitsknooppunten, zijn aangewezen om ouderen aan te moedigen zich meer met de fiets te verplaatsen. Hiervoor kan de overheid normen ontwikkelen.

Om zich zelfstandig buitenshuis te kunnen verplaatsen is niet alleen de toegankelijkheid van openbare ruimte belangrijk. Ook **toegankelijk vervoer en haltes** zijn van belang voor ouderen met een beperkte mobiliteit. De toegankelijkheid van in het bijzonder oude treinen en trams vormen nog steeds een obstakel door de hoge op- en afstappen. Indien er in de toekomst meer vervoeraanbieders deel uitmaken van het reguliere openbaar vervoer, moeten ook bij deze vervoersvormen rekening worden gehouden met de toegankelijkheid voor ouderen.

Actiepunten:

- Voorzie uniforme normen voor **toegankelijke voet- en fietspaden** en oversteekplaatsen zodat ouderen gestimuleerd worden om zich actief te verplaatsen.
- Stimuleer **comfortabele en veilige weginfrastructuur** en hanteer consequent het STOP-principe bij infrastructuurwerken: voorrang voor het Stappen (voetganger), Trappen (fiets), Openbaar vervoer en aangepast vervoer, en dan pas voor de Personenwag.



- Zorg voor blijvende aandacht voor de **toegankelijkheid van voertuigen** (treinen, trams, bussen, vervoer op maat) en haltes.

## 6. Participatie en persoonlijke ontplooiing

### Levenslang en levensbreed leren

Leren is essentieel op vlak van sociale inclusie, actief burgerschap en persoonlijke ontplooiing, ook bij ouderen. Vanuit engagementen als vrijwilliger, mantelzorger, (amateur)kunstenaar, in het verenigingsleven, als onderdeel van hun latere carrière, ... blijven tal van mensen zich op oudere leeftijd toeleggen op het verwerven van nieuwe kennis of vaardigheden. Om zich bij te scholen, om persoonlijk te groeien, als bron van sociaal contact of gewoon voor het plezier.

**Levensbreed leren** binnen tal van contexten staat daarbij centraal. Leren gebeurt immers zowel in scholen als daarbuiten: op de werkvloer, in het verenigingsleven, binnen het vrijwilligerswerk, in het dagelijks leven, enz. Levenslang leren is dus een domein bij uitstek waarbij vanuit tal van invalshoeken stimulansen gegeven worden om te leren. Tegelijk zien we ook grote ongelijkheden in de deelname aan levenslang leren. Toch ontbreekt het in Vlaanderen nog steeds een **volwaardige beleidsvisie rond levenslang leren**, die de diverse vormen van leren samenhangend bekijkt en op elkaar afstemt.

Cruciaal voor de Vlaamse Ouderenraad is dat zowel formeel leren als **niet-formeel en informeel leren** daarbij een evenwaardige plaats krijgen. Sociaal-culturele verenigingen, lokale dienstencentra, welzijnsvoorzieningen en andere organisaties spelen vaak een belangrijke rol in het organiseren van laagdrempelige en toegankelijke (vormings)activiteiten en in het creëren van aangepaste omgevingen om te leren. Zij verdienen dan ook een volwaardige plaats in het beleid rond levenslang leren en geletterdheid bij ouderen.

Ouderen ervaren daarnaast ook dat zij in het onderwijs in een kader geduwd worden dat **niet aangepast is aan hun noden en leerverwachtingen**: Schoolse methodieken en evaluatiemethoden, een tempo of niveau dat te hoog ligt, een inhoud die niet aangepast is aan de praktische vragen waarmee ze zitten, een prestatiegerichte aanpak, ... Ouderen hebben doorgaans geen boodschap meer aan prestatiegericht leren, en ervaren het leren liefst als een vrijblijvend en sociaal gebeuren. Vanuit allochtone ouderen komt daarbij ook het signaal dat ze vaak botsen op een tekort qua aanbod aan taalcurricula gericht op communicatie rond welzijn en zorg, een thema steeds belangrijker wordt naarmate ze ouder worden.

Ook rond de **randvoorwaarden** voor levenslang leren ontbreekt nog vaak de nodige aandacht. Betaalbare inschrijvingsgelden, een goede bereikbaarheid, aangepaste lestijden, transparante informatie over het leeraanbod en de sociale tarieven zijn van cruciaal belang om levenslang leren mogelijk te maken. Zowel het optrekken van de inschrijvingsgelden voor het volwassenenonderwijs en

de basiseducatie als het afbouwen van openbaar vervoer in de daluren hebben een rechtstreekse impact op de mogelijkheden van ouderen om levenslang te leren.

Actiepunten:

- Ontwikkel een **Vlaamse beleidsvisie** rond levenslang leren die aandacht heeft voor zowel het formeel, niet-formeel als informeel leren.
- Schakel actief organisaties (verenigingen, welzijnsvoorzieningen, lokale dienstencentra, bibliotheken,..) buiten het onderwijsveld in binnen het aanbod voor levenslang leren.
- Ontwikkel een **aangepast leeraanbod** dat tegemoet komt aan de leernoden en -doelen van ouderen en neem hierbij de ervaren drempels weg.
- Creëer geen **nieuwe drempels** voor levenslang leren: zorg ervoor dat het leeraanbod betaalbaar blijft door organisaties die cursussen aanbieden voldoende financieel te ondersteunen en samenwerking aan te moedigen.

## Vrijwilligerswerk stimuleren

Voor veel ouderen vormt vrijwilligerswerk een belangrijk onderdeel van het **actief ouder worden**. Vrijwilligerswerk biedt voor ouderen tal van mogelijkheden om hun competenties in te zetten en verder te ontwikkelen, nieuwe ervaringen op te doen, sociale contacten te leggen, in beweging te blijven, samen te werken met mensen van verschillende leeftijden en achtergronden en zich in te zetten voor een doel of vereniging. Bovendien vormt vrijwilligerswerk vaak ook een opstap naar meer en andere vormen van participatie in de samenleving.

Voor de maatschappij is het engagement van ouderen als vrijwilligers vaak een grote meerwaarde. Ouderen beschikken immers over professionele kennis, ervaring en vaardigheden die ook na hun pensionering een meerwaarde vormen voor de samenleving en voor de organisaties waarvoor ze zich inzetten. Daarnaast zijn ouderen vaak beschikbaar op momenten waarop beroepsactieve vrijwilligers dat niet zijn, wat zorgt voor extra flexibiliteit en mogelijkheden.

Vrijwilligerswerk door ouderen kent nog heel wat drempels die aandacht vragen in de verdere uitwerking van het gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid. Het bereiken en betrekken **van kwetsbare en ondervertegenwoordigde groepen** binnen het vrijwilligerswerk blijft een ervaren moeilijkheid. Aandachtspunten bij het wegnemen van de **drempels** door vereenvoudiging van de regelgeving rond kostenvergoeding en het bieden van ondersteuning voor de combinatie van vrijwilligerswerk met werk en mantelzorg. Wanneer mensen langer moeten werken en aangesproken worden om meer mantelzorgtaken op te nemen, wordt het minder evident om tegelijk een engagement als vrijwilliger op te nemen.

**Aanvullende acties** zijn nodig ter versterking van de omkadering van vrijwilligers door het voorzien van een centraal aanspreekpunt voor klachten en het voorzien van ondersteuning voor organisaties op vlak van vrijwilligersbeleid en goede praktijken rond het inschakelen en ondersteunen van vrijwilligers. De noodzakelijke verdere opbouw van kennis en inzichten rond vrijwilligerswerk kan door het stimuleren van onderzoek.

De Vlaamse Ouderenraad ondersteunt en moedigt daarom de uitwerking van het **Vlaams gecoördineerd vrijwilligersbeleid** verder aan zodat ouderen zich optimaal kunnen inzetten en ontplooiën als vrijwilliger.

Actiepunten:

- Zorg ervoor dat ouderen op een **laagdrempelige manier** aan vrijwilligerswerk kunnen blijven doen.
- Zet in op het bereiken en betrekken van **kwetsbare en ondervertegenwoordigde groepen** binnen het vrijwilligerswerk.
- Werk **drempels** ten aanzien van het vrijwilligerswerk weg.
- Zorg voor **aanvullende acties** ter versterking van de omkadering van vrijwilligers.
- Stimuleer **onderzoek** en de opbouw van expertise rond vrijwilligerswerk.
- Maak blijvend werk van een stimulerend beleid voor vrijwilligers door verdere uitvoering van het **Vlaams gecoördineerd vrijwilligersbeleid**.

## Inspraak en beleidsparticipatie

Ouderenbeleid is bij uitstek een **inclusief beleid**. Eerder dan over de hele lijn een apart beleid rond ouderen uit te werken, is het belangrijk dat er vanuit tal van beleidsdomeinen bewust mee ingespeeld wordt op de behoeften die bij ouderen leven: van inkomen en welzijn tot wonen, cultuur, openbare ruimte, sport, mobiliteit, onderwijs, werk en het verenigingsleven.

Twee voorwaarden zijn daarbij cruciaal. Eerst en vooral dat de regering een **ouderenbeleidsplan** opstelt dat focust op de samenhang tussen al die domeinen. Dat zorgt voor synergie in plaats van versnippering. Zeker op Vlaams niveau, waar tal van bevoegdheden samenkomen, moet het ouderenbeleidsplan een vaste waarde zijn.

En ten tweede dat ouderen zelf **een stem krijgen** binnen al die beleidsdomeinen. Ouderen inspraak geven in het beleid is essentieel om tot een kwaliteitsvol ouderenbeleid te komen en een

leeftijdsvriendelijke samenleving te bouwen waarin ook ouderen een duidelijke rol en plaats krijgen. Vanuit hun ervaringen, inzichten en noden kunnen ze op elk beleidsniveau een waardevolle inbreng doen en zo mee hun stempel drukken op een betere samenleving.

Vlaanderen voert hier duidelijk een inclusief en participatief beleid. Met de **Vlaamse Ouderenraad** als advies- en inspraakorgaan voor het Vlaamse beleid is de betrokkenheid van ouderen bij het beleid dat voor hen van belang is decretaal verankerd. Het is belangrijk dat deze inspraak duurzaam verdergezet kan worden, en ook buiten het welzijns- en zorgbeleid een duidelijke plaats krijgt. Tegelijk vraagt de groei van de Vlaamse bevoegdheden met relevantie voor het ouderenbeleid ook om een versterking van de Vlaamse Ouderenraad om op al deze terreinen voor de vertaalslag te zorgen en de beleidsparticipatie van ouderen waar te maken.

Op federaal niveau werd in 2012 het Raadgevend Comité voor de Pensioenen omgevormd naar de **Federale Adviesraad voor Ouderen (FAVO)** die een veel breder actieterrain heeft. Tegelijk blijft de ondersteuning voor de FAVO achterop hinken en is het wetgevend kader voor de organisatie heel rigide, waardoor ze gehinderd wordt in haar werking. De Vlaamse Ouderenraad pleit voor een volwaardige betrokkenheid en ondersteuning voor de FAVO.

Ook ten aanzien van de **inspraak op lokaal niveau** speelt de ondersteuning vanuit Vlaanderen een cruciale rol. Via de partnerorganisaties ter ondersteuning van het inclusief lokaal ouderenbeleid, het decreet lokaal sociaal beleid en de rechtstreekse ondersteuning van het regionaal en interregionaal overleg ouderenbeleidsparticipatie beschikt Vlaanderen over belangrijke hefboomen om de lokale inspraak van ouderen te stimuleren en te versterken. Essentieel is nu dat de ontwikkelde initiatieven en samenwerkingen een duurzame verankering en continuïteit krijgen in het Vlaamse landschap.

Op Europees niveau spelen vooral **AGE Platform Europe** en **de Intergroup on Ageing** een belangrijke rol om de thema's en aandachtspunten rond ouderen op de beleidsagenda te zetten (zie hoofdstuk 7). Gezien het groeiend belang van de EU is ook op dat niveau een goede inspraak en dialoog essentieel.

Daarnaast spelen ook **verenigingen**, initiatieven op vlak van **burgerparticipatie** en het rechtstreeks kunnen deelnemen aan **verkiezingen** stuk voor stuk een sleutelrol die de inspraak en beleidsparticipatie van ouderen mee mogelijk maakt. De Vlaamse Ouderenraad rekent er dan ook op dat op dat vlak een stimulerend beleid gevoerd wordt.

Actiepunten:

- **Betrek ouderen** bij het beleid, zowel via overleg vooraf als via concrete adviesvragen aan de Vlaamse Ouderenraad, de Federale Adviesraad voor Ouderen en AGE Platform Europe.
- Veranker en continueer de Vlaamse ondersteuning ten aanzien van de lokale **beleidsparticipatie** van ouderen.

- Zet in op een **representatief parlement**, door ook ouderen een verkiesbare plaats toe te kennen
- Stimuleer ook zorgbehoevende ouderen om **zelf hun stem uit te brengen**, via aangepast vervoer, stembureaus in lokale dienstencentra en woonzorgcentra, mobiele stembureaus, ...
- Maak werk van een **integraal en inclusief ouderenbeleidsplan** dat de diverse beleidsdomeinen overschrijdt en vertrekt vanuit overkoepelende doelstellingen en acties.

## Sociaal, cultureel en sportief participeren

Maak participatie aan activiteiten die het eigen sociaal en fysiek welzijn versterken mogelijk. Sociaal contact, sport en deelname aan het culturele leven zijn belangrijke schakels om gezond en actief ouder te kunnen worden.

Toch ervaren ouderen allerlei **drempels** die hen ervan weerhouden om te participeren aan sociale, culturele en sportieve activiteiten. Naast persoonlijke factoren zoals een slecht zicht of gehoor, mobiliteitsbeperkingen, angst en depressieve gevoelens zijn er ook omgevingsfactoren die een impact kunnen hebben. Zo wordt er vaak onduidelijke informatie verspreid of enkel gecommuniceerd via digitale kanalen. Voor sommige ouderen zijn de toegangsprijzen te hoog voor bepaalde activiteiten en ontbreken er sociale tarieven. Ook een gebrek aan openbaar of aangepast vervoer kan ouderen beletten om te participeren. Deze drempels spelen absoluut niet bij iedereen. Toch moeten ze allemaal in rekening genomen worden om ervoor te zorgen dat elke oudere effectief de kans krijgt om deel te nemen aan het maatschappelijk leven.

**De UiTPAS** scheidt mogelijkheden om verschillende van deze drempels te verlagen. Bij de verdere uitrol van de UiTPAS in Vlaanderen is het aangewezen het belang ervan breed uit te dragen. Hierbij moet er ingezet worden op het vergroten van de bekendheid en moet er aandacht zijn voor het betrekken van verenigingen in de regio.

Ook het **Participatiedecreet** is een belangrijke hefboom om de vrijetijdsparticipatie van bepaalde bevolkingsgroepen te stimuleren. Binnen het participatiedecreet is er momenteel aandacht voor diverse doelgroepen, waaronder personen in armoede en personen met een divers etnisch-culturele achtergrond. Personen met een langdurige zorgnood vallen daarbij echter uit de boot. Als belangrijk segment van de kansengroepen is het wenselijk de groep van personen met een handicap open te trekken naar mensen met een langdurige zorgnoden.

Gezien de verkleuring van de vergrijzing, zien alle ouderenverenigingen het belang van **diversiteit en intercultureel** werken. Hoewel ze hierrond al heel wat initiatieven nemen is dit voor veel van hen nog geen makkelijke uitdaging, zeker bij ouderen, waar minderheden vaak meer volgens cultuur dan volgens leeftijd verenigd zijn. Het vergt veel tijd om elkaar te vinden, te leren kennen, bruggen te

bouwen en tot een duurzame uitwisseling te komen. Kortlopende projecten zijn daarom vaak te beperkt om echt te renderen. Het bekomen van een duurzaam resultaat op vlak van intercultureel vrijwilligerswerk kan enkel door langetermijnprojecten met de nodige stimulansen en begeleiding voor beide groepen.

Om **cultuurparticipatie** van ouderen te bevorderen werd de gezamenlijke intentieverklaring tot samenwerking tussen het cultuur- en welzijnsbeleid ondertekend. De resultaten beperken zich voornamelijk tot de residentiële ouderenzorg wat betreft structurele veranderingen, terwijl er op andere domeinen ook heel wat ontwikkelingen nodig zijn. Langer lopende projecten, die ook buiten de woonzorgcentra ouderen en cultuur dicht bij elkaar brengen, zijn nodig. Het is immers een belangrijke pijler in het Vlaams beleid om het actief en zinvol ouder worden te stimuleren. Bovendien kan samen met het departement Onderwijs bekeken worden hoe cultuurparticipatie op latere leeftijd een plek kan krijgen in de daarvoor aangewezen opleidingen. Universiteiten en onderzoeksgroepen kunnen opgeroepen worden om (praktijkgericht) onderzoek te verrichten naar het thema.

Hoewel **bewegingsactiviteiten** een belangrijke rol spelen op vlak van gezondheidsbevordering en ziektepreventie, is gezondheid voor veel ouderen niet de enige of voornaamste reden om fysiek actief te zijn. Het laagdrempelige karakter, de **sociale aspecten**, de impact op het fysiek en psychologisch welzijn en de liefde voor een sport op zich zijn stuk voor stuk belangrijke motivatoren die ouderen aanzetten om deel te nemen aan bewegingsactiviteiten. Ouderenverenigingen en ouderensportfederaties, lokale dienstencentra en woonzorgcentra spelen hierop in en zetten jaarlijks tal van ouderen aan om deel te nemen aan recreatieve bewegingsactiviteiten, inclusief sport. Ze bereiken een omvangrijke doelgroep die onvoldoende bereikt wordt door sportdiensten en sportfederaties. Ondanks hun impact worden deze initiatieven nog **te weinig gehonoreerd en ondersteund**.

Actiepunten:

- Erken, waardeer, ondersteun en investeer in de brede werking van **sociaal-culturele verenigingen** van en voor ouderen.
- Werk de **drempels** weg die ouderen ervaren om te kunnen participeren aan sociale, culturele of sportieve activiteiten.
- Heb expliciet aandacht voor het betrekken en bereiken van verenigingen in de buurt bij verdere **uitrol van de UTPAS**.
- Neem ouderen met een langdurige zorgnood op als kansengroep in het **Participatiedecreet**.
- Voorzie **langdurige ondersteuning en begeleiding** om ook ouderen in een meer kwetsbare positie te bereiken en interculturele samenwerkingsverbanden op te zetten.

- Geef een nieuwe impuls aan de **intentieverklaring ‘Lang Leve Kunst’** tussen het welzijns- en cultuurbeleid die aanleiding geeft tot langdurige projecten.
- Ondersteun en promoot **flexibele en toegankelijke vormen van beweging** met het oog op een geïntegreerd sportbeleid voor iedere burger.
- **Focus op laagdrempelige sportconcepten** die breed implementeerbaar zijn, en hierbij tegelijk oog hebben voor meer differentiatie én extra inspanningen als onderdeel van een bewegingsbeleid op maat van ouderen in een kwetsbare situatie.
- Stem het sportbeleid beter af op het welzijns- en gezondheidsbeleid en kom tot een **gezamenlijke beleidsvisie** zodat versnipperde beleidsinitiatieven en boodschappen plaatsmaken voor gezamenlijke en meer duurzame projecten en campagnes.

## 7. Uitdagingen op Europees en internationaal vlak

### Versterk het kader voor de mensenrechten van ouderen

Binnen de VN buigt de *Open-ended Working Group on Ageing* zich momenteel over de vraag hoe we de mensenrechten van ouderen wereldwijd beter kunnen beschermen. Terecht, want de positie van ouderen is in heel wat landen precair, en ook in Europa doen er zich nog steeds situaties voor waarin de mensenrechten van ouderen in kwetsbare posities niet waargemaakt worden. Het Verdrag voor de Rechten van de Mens mag dan wel voor iedereen gelden, vaak blijft het te vaag en weinig bruikbaar naar ouderen toe. Net zoals voor vrouwen, kinderen en personen met een handicap, zou ook voor ouderen een **specifieker mensenrechtenverdrag** een belangrijke meerwaarde en hefboom zijn.

Niet dat er internationaal niets gebeurt. Zowel de Wereldgezondheidsorganisatie als de Internationale Arbeidsorganisatie nemen initiatieven rond ouderen en de vergrijzing. En met het *Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA)* beschikken we over een duidelijk engagement van regeringen wereldwijd. Maar de praktijk ontbreekt. Het MIPAA krijgt nauwelijks politieke aandacht. En het omvat lang niet alle uitdagingen die zich stellen. Gezien het aandeel 60-plussers tegen 2050 zal stijgen van 12,3% naar **21,5% van de wereldbevolking**, terwijl tal van landen daar totaal nog niet op voorzien zijn, vraagt de Vlaamse Ouderenraad de Belgische overheden om ouderen nadrukkelijker als doelgroep binnen hun internationaal beleid op te nemen.

Actiepunten:

- Speel vanuit België een actieve rol in de UN Open-ended Working Group on Ageing
- Bouw mee aan een internationaal verdrag om de mensenrechten en sociale positie van ouderen wereldwijd te versterken

- Versterk de aandacht en impact voor het Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA)
- Ondersteun het werk dat internationale organisaties leveren rond ouderen, van de WHO en de ILO tot de Belgische ontwikkelingssamenwerking

## Een nieuwe toekomst voor het Europese project

De komende jaren zal ook de **opvolger van de Europa 2020-strategie** vorm moeten krijgen. Naast een evenwichtige balans tussen werk, sociale inclusie en competitiviteit moeten ook de kloof met de burger, ecologie en de vergrijzing daarin een centrale plaats krijgen. Stuk voor stuk gaat het om evoluties die enorme uitdagingen met zich mee zullen brengen, zowel voor de EU als voor haar lidstaten.

Zeker wat **armoedebestrijding** betreft, kan de Europa 2020-strategie nauwelijks resultaten voorleggen. In de nasleep van de crisis en het besparingsbeleid piekte de armoede in Europa tot ongekende hoogten. Op drie jaar tijd steeg het aantal Europeanen in armoede met bijna 10 miljoen mensen, alle beloftes uit 2010 ten spijt. Pas nu zitten we stilaan weer op het niveau van voor Europa 2020, na 10 verloren jaren. Nieuwe ambities rond armoedebestrijding zijn dus zeker nodig.

Dankzij de **Europese Pijler van Sociale Rechten** beschikt de EU nu wel over een duidelijk referentiekader voor het sociaal beleid in Europa. Van levenslang leren tot adequate minimuminkomens, de garantie op zorg en een degelijk pensioen. Nu volgt de uitdaging ervoor te zorgen dat de sociale pijler meer wordt dan mooie principes op papier, meer dan enkele jaarlijkse statistieken in een landenverslag. De Europese Pijler van Sociale Rechten moet het beleid van de EU en de lidstaten inhoudelijk en tastbaar vorm geven.

Actiepunten:

- Plaats sociale inclusie, vergrijzing, groei, ecologie en werk centraal in de **langetermijnstrategie van de EU**.
- Voer een kaderrichtlijn in rond **adequate minimuminkomens**
- Bewaak de sociale leefbaarheid - en niet enkel de budgettaire houdbaarheid - van de **wettelijke pensioenen**
- Geef een nieuwe impuls aan het denkwerk rond **Europese referentiebudgetten**
- Vertaal de **Europese Pijler van Sociale Rechten** in concrete landenspecifieke aanbevelingen binnen het Europees Semester.



- Leg een sterker accent op de sociale uitdagingen in de aanbevelingen vanuit het **Europees Semester**.

## Heb oog voor ouderen binnen het bredere Europese beleid

Tegelijk vraagt de **vergrijzing** ook op Europees niveau om een meer specifieke en doelgerichte aanpak. Over heel Europa neemt het aantal ouderen toe, en op tal van vlakken beschikt de EU over middelen en bevoegdheden om een leeftijdsvriendelijk Europa te stimuleren.

Voor de diverse aanknopingspunten die de Europese bevoegdheden bieden om rond ouderen te werken, verwijst de Vlaamse Ouderenraad naar het Manifesto van AGE Platform Europe voor de Europese verkiezingen.

Actiepunten:

- Steun de heroprichting van de parlementaire **Intergroup on Ageing and Solidarity between Generations**
- Stimuleer innovatie rond leeftijdsvriendelijke omgevingen via het **European Covenant on Demographic Change** en het **European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing**.
- Ondersteun **mantelzorgers** via de voorgestelde richtlijn met garanties op betaald zorgverlof en een aanbeveling rond pensioenrechten, vervangingsinkomens, respijtzorg, ... voor mantelzorgers
- Versterk de werking van **Erasmus+** naar volwassenen en ouderen toe.
- Maak werk van een richtlijn voor de **gelijke toegang tot goederen en diensten**, ongeacht leeftijd of andere gronden van discriminatie
- Monitor de uitvoering van het **VN-Verdrag voor mensen met een handicap**, inclusief de gelijkwaardige toepassing ervan naar ouderen toe die op latere leeftijd geconfronteerd worden met een handicap.
- Onderzoek de impact van **commerciële spelers in de langdurige zorg**, zowel op vlak van kwaliteit en betaalbaarheid als duurzaam beheer, en verken mogelijkheden om deze groeiende Europese markt in goede banen te leiden.
- Stimuleer **toegankelijkheid en universal design**: zorg voor de goedkeuring van een sterke European Accessibility Act en een doordachte EU Silver Economy Strategy.

- Maak werk van een **EU Action Plan on Elder Abuse**, dat inzet op het vinden en beschermen van slachtoffers van ouderenmis(be)handeling en het aanpakken van structurele factoren die ouderenmis(be)handeling in de hand werken.
- **Ondersteun oudere werknemers** op de arbeidsmarkt door het creëren van aangepaste werkomgevingen, levenslang leven en het tegengaan van leeftijdsdiscriminatie.

*Goedgekeurd door de algemene vergadering op 13 juni 2018.*